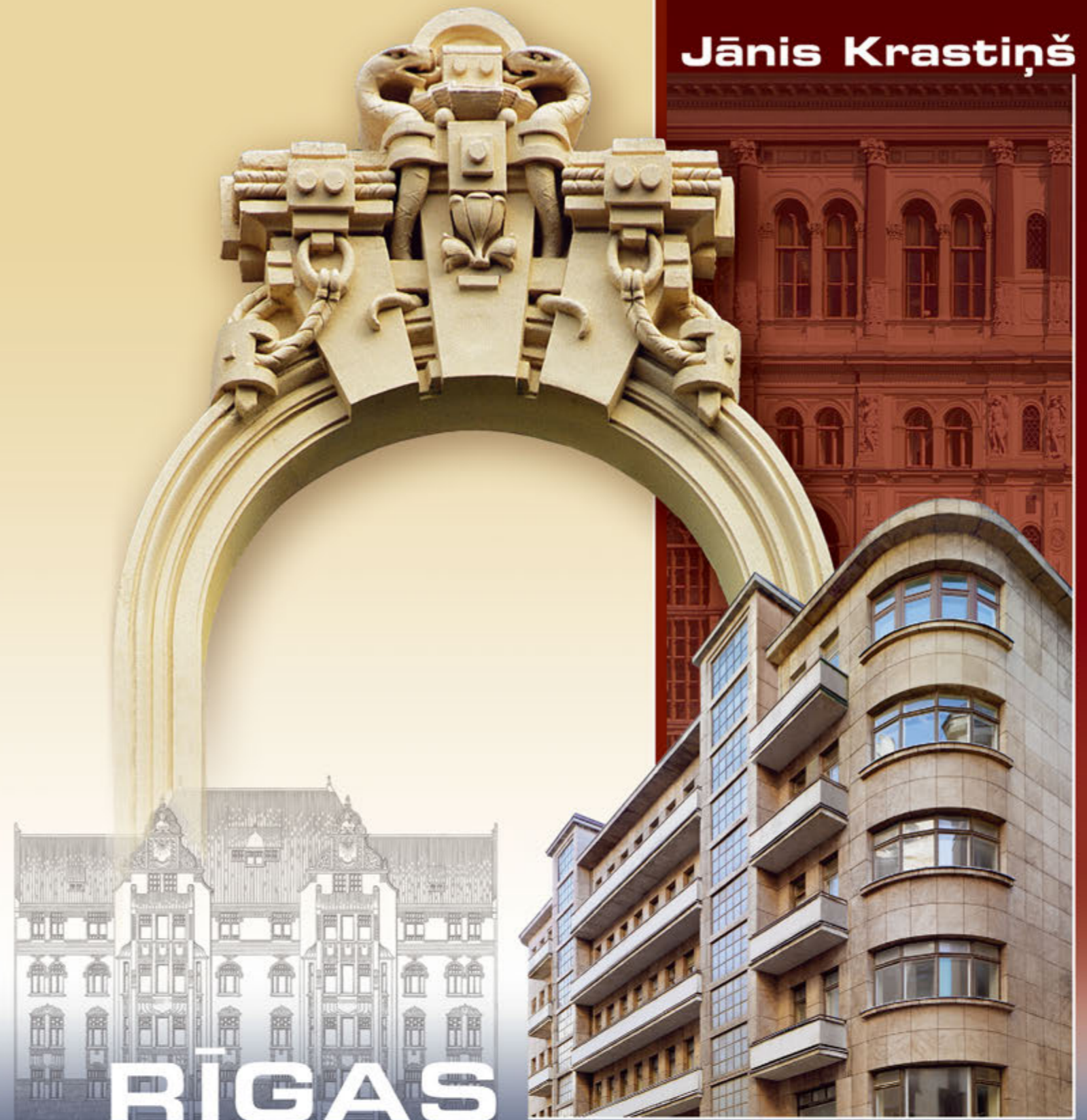

Jānis Krastiņš

RĪGAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI

RĪGAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI 1850-1940

THE MASTERS OF ARCHITECTURE OF RIGA

JUMAVA

JUMAVA

Šis grāmatas maketa fragments publicēts vietnē jaunarajs.lv tikai kā grāmatas dizaina paraugs. To nedrīkst pavairot, publicēt citur vai izmantot citādi.

Maketa fragmenti sakārtoti, domājot tikai par izskatu. Teksta izlaidumu dēļ pēc šiem fragmentiem nevar spriest par grāmatas saturu.

JĀNIS KRASTIŅŠ

RĪGAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI 1850–1940

THE MASTERS OF ARCHITECTURE OF RIGA

JUMAVA

UDK 72(474.3)
Kr 210

Mākslinieks: JĀNIS JAUNARĀJS

Tulkotājas: SANITA SUPE, REGĪNA JOZAUSKA

Fotogrāfi:

LEONS BALODIS: 10

JĀNIS KRASTIŅŠ: 12, 13, 26, 35, 37, 38, 44, 52, 60, 64, 67, 74, 77, 78, 85, 92, 105, 110, 111, 119, 120, 130, 134, 136, 137, 161, 163, 167, 170–172, 206, 241, 244, 251, 256, 268, 276, 278, 280, 282, 284, 287–289, 290, 292, 294, 296, 300, 302–304, 307, 320, 324. 335, 342, 344

ROMUALDS SALCĒVIČS: 9-12, 24, 32, 55, 65, 82, 90, 96, 103, 130, 162, 179, 194, 207, 223, 240, 259, 273, 329

INDRIĶIS STŪRMANIS: 89, 127, 128, 239

TĀLIVALDIS PŪRIS: 33, 109, 178, 232, 275

ANDRIS RĪBENIS: 236

JĀNIS VĪTIŅŠ: 7

VILNIS ZILBERTS: 13–31, 34–37, 39-44, 47, 56-58, 61, 63, 65-67, 69, 70, 73, 75, 77, 79, 81, 83–89, 91–95, 98–101, 105–108, 112–118, 120–133, 135, 137–144, 147–159, 163, 165, 166, 168, 169, 173–177, 180–193, 195–206, 208–219, 223–226, 228–235, 239, 242, 243, 245–250, 252–255, 257, 258, 260, 262–269, 271, 274, 275, 277, 279, 281–283, 285, 288, 289, 291–297, 299, 304, 305, 307, 309, 310, 312–315, 321, 327, 338, 332, 33, 335–337, 339, 342, 343

Atbildīgā redaktore: EVIJA VEIDE

Redaktori: SIGURDS GRAVA, INGŪNA BROŽE (angļu)

Korektores: VELTA HOLCMANE, AGITA KAZAKEVIČA, RUTA PURIŅA, BRIGITA ŠORIŅA

Izmantoti attēli no šādiem avotiem:

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS MUZEJS: 210, 211, 220, 221, 318, 320, 343

LATVIJAS VALSTS VĒSTURES ARHĪVS: 59, 79, 110, 111, 128, 129, 142, 145, 146, 152, 158, 159, 171, 180, 184, 185, 187, 189, 191, 196, 198, 203, 214, 215, 226, 227, 233, 262, 268, 286, 287, 296, 297, 305, 312, 314, 324, 330, 332

RĪGAS VĒSTURES UN KUĢNIECĪBAS MUZEJS: 32, 49–51, 53, 287, 305, 306, 318, 319, 322, 325, 326, 329, 340, 341

VAIDĒLOŠA APSĪŠA PERSONISKAIS ARHĪVS: 317

OLĢERTA BUKAS PERSONISKAIS ARHĪVS: 301

JĀŅA KRASTIŅA PERSONISKAIS ARHĪVS: 10, 11, 14, 16, 17, 25, 30, 32, 46, 54, 60, 65, 73, 76, 78–82, 84, 86, 87, 89, 91, 93, 96, 104, 110, 112, 120, 138, 154, 164, 166, 172, 174, 192, 194, 200, 209, 222, 234, 236, 244, 250, 256, 260, 273, 275, 276, 278, 280–282, 284–287, 289–291, 293, 296, 299, 302, 308, 310, 316, 322, 330

JURA SKALBERGA PERSONISKAIS ARHĪVS: 338, 340, 343

Pateicamies par atbalstu projekta īstenošanā

ISBN 9984–05–450–0

© SIA "J. L. V.", 2002

© Jānis Krastiņš, 2002

© Jānis Jaunarājs, dizains, 2002

SATURS

CONTENTS

Ievads: **ARHITEKTŪRAS PILSĒTA RĪGA** 6

Introduction: **RIGA — THE CITY OF ARCHITECTURE**

19. GADSIMTA RĪGAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI 9

MASTERS OF ARCHITECTURE OF LATE 19th CENTURY RIGA

Johans Daniels Felsko 32

Kārlis Felsko 38

Jānis Fridrihs Baumanis 46

Augusts Reinbergs 54

Edmunds fon Trompovskis 60

RĪGAS JŪGENDSTILA ARHITEKTI 69

RIGA'S ART NOUVEAU ARCHITECTS

Vilhelms Neimanis 96

Reinholds Šmēlings 104

Aleksandrs Šmēlings 112

Heinrihs Šēls un Fridrihs Šefels 120

Oskars Bārs 134

Mihails Eizenšteins 138

Vilhelms Bokslafs 154

Bernhards Bilenšteins 166

Konstantīns Pēkšēns 174

Eižens Laube 194

Aleksandrs Vanags 210

Jānis Alksnis 222

Ernests Pole 236

Mārtiņš Nukša 244

Augusts Malvess 250

Pauls Mandelštams 260

RĪGAS FUNKCIONĀLISMA ARHITEKTI 271

ARCHITECTS OF THE MODERN MOVEMENT (FUNCTIONALISM)

Teodors Hermanovskis 302

Alfrēds Karns un Kurts Betge 310

Pauls Kundziņš 316

Pāvils Dreijmanis 322

Aleksandrs Klinklāvs 330

Osvalds Tilmanis 338

ĒKU RĀDĪTĀJS 345

INDEX OF BUILDINGS

PERSONU RĀDĪTĀJS 355

INDEX OF PERSONS

ARHITEKTŪRAS PILSĒTA RĪGA

Laika posmā no 19. gs. vidus līdz Pirmajam pasaules karam Rīga no viduslaiku cietokšņa izauga par lielpilsētu un ieguva tās mūsdienīgu veidolu. Grāmata ir par Rīgas celtnēm un arhitektiem, kuri radīja šo pilsētu — Baltijas jūras austrumu piekrastes arhitektūras pērli. Tās centrālā daļa iekļauta pasaules kultūrmantojuma sarakstā. Apbūves vērtību tajā nosaka viduslaiku Vecpilsēta, centra bulvāru pusloks, atsevišķas vēsturiskas koka ēkas, jūgendstila apbūve un izcilas 20. un 30. gadu funkcionalisma celtnes.

Rīgas arhitektūrā pasaules sava laika izcilākās būvmākslas kvalitātes apvienotas ar savdabīgu vietējo tradīciju iemiesojumu. **Vecrīga** veidojusies gandrīz astoņu gadsimtu garumā un ir tipiska Hanzas viduslaiku pilsēta, taču viss pārējais ap to raksturīgs vienīgi Rīgai.

Viena no Rīgas rotām ir **bulvāri**. Daudzās sabiedriskās un dzīvojamās ēkas tajos cēla 19. gs. 60., 70. un 80. gados pēc seno cietokšņu vaļņu nojaukšanas. Šajā laikā līdzīga pilsētvides pārveide, apbūvējot no nocietinājumiem atbrīvotās teritorijas, noritēja daudzās Eiropas pilsētās, taču reti kur tas paveikts tik precīzi, skaidri un atbilstīgi vienotai pilsētībūvnieciskai iecerei kā Rīgā (skat. stāstā "Johans Daniels Felsko"). 19. gs. otrās puses arhitektūras stils bija **eklektisms**, kas plaši izmantoja visu iepriekšējo mākslas stilu valodu. Eklektisma celtnēm raksturīgs apdares detaļu piesātinājums, zināma sadrumstalotība un vienmērīgs kompozīcijas ritms.

Bulvārus aptver lielākoties regulāros taisnstūra kvartālos izkārtotā bijušo priekšpilsētu apbūve. Līdz cietokšņa likvidēšanai tajās drīkstēja celt tikai nelielas **koka ēkas**, kuras 19. gs. nogalē jau masveidā nomainīja ar daudzstāvu mūra celtnēm, galvenokārt daudzdzīvokļu īres namiem. Tomēr starp tiem joprojām ir saglabājušās nelielas, galvenokārt 19. gs. pirmajā pusē vai nedaudz vēlāk būvētas koka ēkas. Tādu nav nevienas citas lielpilsētas centrā, tāpēc tās uzskatāmas par unikālu kultūras mantojumu. Šīs koka ēkas veidotas 19. gs. sākuma klasicisma, kā arī greznās eklektisma stila formās.

Zelta laikmets Rīgas vēsturē bija 20. gs. sākums. Strauji attīstījās rūpniecība un tirdzniecība. Uzplauka pārtikas rūpniecība, metālapstrāde, mašīnbūve, tekstilindustrija, elektrotehnisko iekārtu un būvmateriālu ražošana, bet Rīgas osta kravu apgrozījuma ziņā kļuva par lielāko toneizējā Krievijas impērijā. Pilsētas iedzīvotāju skaits 15 gadu laikā divkāršojās, pirms Pirmā pasaules kara pārsniegdams pusmiljonu. Pilnīgi pārveidojās pilsētas centra seja. Ik gadus uzcēla vairākus desmitus vai pat simtus daudzstāvu mūra namu. Rīgas pievārtē sāka veidoties Eiropā pirmā dārzu pilsēta — Mežaparks.

Gadsimtu mijā iezīmējās būtisks lūzums arhitektūras stilu attīstībā. 19. gs. eklektismu nomainīja **jūgendstils**. Tas radošās metodes pamatā lika jaunu principu — utilitāri lietišķās substances izteiksmīgu atveidojumu mākslas darba veidolā. Plaši izmantoja arī oriģinālus dekoratīvos ornamentus — liektu, saspringtu līniju pinumus, eksotisku augu motīvus, pāvu, gulbju un

RĪGA — THE CITY OF ARCHITECTURE

From the middle of the 19th century until World War I, Riga grew and evolved from a Medieval fortress into a thriving commercial city and acquired its current image. This book is about the buildings of Riga and the architects who created this city, which is an architectural gem found on eastern coast of the Baltic Sea. The central part of Riga is inscribed on the World Cultural Heritage List. The architectural value of the city is expressed through the Medieval Old City, the green semi-circle formed by the central boulevards of the city, historically significant timber buildings, the inventory of Art Nouveau buildings and a number of buildings of the 1920s and 30s that are fine examples of the Functionalism style.

Riga's architecture is distinguished for the unique combination of the highest quality and level of architectural design and an embodiment of local building traditions. **Old Riga** was created gradually over the course of almost eight centuries; it is a typical Hanseatic city. Everything else around the core, however is characteristic only of Riga.

One of the jewels of Riga's built environment is the **boulevards**. The many public edifices and apartment buildings along the boulevards were built in the 1860s, 70s and 80s after the Renaissance fortifications had been torn down. Similar transformation of cities, extending over the territories of the former ramparts, was going on at the same time in many other European cities as well; however, rarely were these changes as clear and precise as in Riga, or as controlled within a coherent plan (see the section on Johann Daniel Felsko for more details). The architectural style of the latter half of the 19th century in Riga was **Eclecticism**, which eagerly absorbed into itself the language and forms of all previous styles. Saturation of decorative details, a super-abundance of minute elements, and a regular rhythm of composition are the trademarks of Eclecticism.

Beyond the boulevards are residential structures built on the land of the former suburbs, arranged in a gridiron pattern. Before the Medieval and Renaissance fortifications were torn down, only small **wooden houses** were allowed there. At the end of the 19th century, these were rapidly replaced by multi-storey brick buildings which contained rental apartments. However, many smaller wooden buildings, most of which were built in the first half of the 19th century remained, and some still stand amidst these larger buildings. This is not the case in most other large European cities, and can therefore be regarded as a special example of cultural heritage. These wooden houses were built in the Classicism style, characteristic of the beginning of the 19th century, and also in the rich style and format of Eclecticism.

The golden Age of Riga's building history was the first half of the 20th century. Industry and trade experienced rapid development. The food industry, the metal industry, machine and automobile building, the textile industry, the manufacture of electrical

and technical appliances, and preparation of building materials flourished, and, consequently, the port of Riga became the largest (in terms of cargo turnover) in the entire Russian Empire. The city's population doubled within 15 years, growing to over half a million by the beginning of World War I. The face of the city changed completely. Each year hundreds of multistorey brick buildings were erected. The first European garden city — "Mežaparks" — was beginning to take shape on the outskirts of the city.

Furthermore, there was a break in the development of architectural styles at the turn of the century. This period marked the replacement of Eclecticism by **Art Nouveau**, which was based on a completely new artistic principle: the emotional and artistic expression of utilitarian concepts in order to create a unique form and piece of art. Decorative ornaments of an original design were also used quite extensively — undulating interwoven lines, exotic floral motifs, figures of peacocks, swans and fantastic animals, smiling or screaming masks, and stuff and precise geometric forms. The ornaments, however, are not the essence of this style; the rich decorations were an integral part of the architectural structure of the building, subservient to its basic idea.

Art Nouveau entered Riga swiftly and fully. Already as early as 1904, Eclecticism had disappeared completely from local building practice, although it maintained its role in other countries up until World War I and later. Therefore, it is

precisely Art Nouveau that defines the particular features of the cityscape of Riga. Approximately 40 per cent of all the buildings in the downtown area were built in this style, and that is more than in any other city of the world. Riga is an Art Nouveau metropolis.

Art Nouveau was distinctly anti-historic, and it marks the beginning of the contemporary system of architectural styles. Several rationalist Art Nouveau buildings directly anticipated the coming style of Functionalism.

Functionalism dominated among the versatile stylistics of the 1920s and 30s. It was a "clean" style characterised by pure surfaces and building volumes, with developed plasticity of spatial

fantastisku dzīvnieku figūras, smejošas vai kliezdošas maskas, vai arī stingras, ģeometriski precīzas formas. Taču ornamentu nav šī stila būtība. Rotājumus organiski ierakstīja celtnes arhitektoniskajā struktūrā, pakļaujot tos pamattēlam.

Jūgendstils Rīgā ienāca strauji un visaptveroši. Jau ap 1904. gadu no būvprakses pilnīgi izzuda eklektisms, lai gan visā pasaulē tas nezaudēja savu lomu līdz pat Pirmajam pasaules karam un vēl ilgāk. Tāpēc arī jūgendstils pilnībā nosaka Rīgas centra pilsētvides īpatnējos vaibstus. Ap 40% no visām celtnēm tajā ir jūgendstila pieminekļi — vairāk nekā jebkurā citā pilsētā pasaulē. Rīga ir īsta jūgendstila metropole.

Jūgendstils bija izteikti antivēsturisks, ar to sākās mūsdienu arhitektūras stilu sistēma. Vairākas jūgendstila racionālistiskās ievirzes celtnes uzlūkojamas kā tieši funkcionālisma priekšvēstneši.

Funkcionālisms dominēja daudzveidīgajā 20. un 30. gadu stilistikā. Tā bija “tīru” plakņu un apjomu būvmāksla ar attīstītu apjomu plastiku, kompozīcijas horizontalitāti, lieliem iestiklojumiem un lēzeniem jumtiem. Daudzas funkcionālisma celtnes Rīgā izceļas ne tikai ar efektīgu, precīzu un izkoptu arhitektūru, bet arī ar to, ka tās celtas vienlaicīgi vai pat agrāk par vienu otru šī stila meistardarbu Eiropā, kas jau kļuvis par modernās arhitektūras simbolu.

Plašākā kultūrvēsturiskā skatījumā laika posms no pagājušā gadsimta vidus līdz mūsu gadsimta vidum iezīmējas ar divām it kā pretrunīgām tendencēm — starptautiskās mijiedarbes paplašināšanos un vietējo tradīciju nozīmes pieaugumu. Viena iespaidoja otru. Bieži vien kosmopolitisms veicināja lokālitātes attīstību.

19. gs. eklektisma celtnes Rīgā ir izsmalcinātas un elegantas, bet visumā tās atgādina daudzu tālaika Eiropas lielpilsētu apbūvi. Rīgu tāpēc nereti dēvē par “mazo Parīzi”. Arī jūgendstils uzsūca gan tuvas, gan tālas ietekmes, taču tas atraisīja arhitektu radošos spēkus vietējās savdabības meklējumiem. Īpaši spilgti tie iemiesojās tā sauktajā nacionālajā romantismā — jūgendstila novirzienā, ar kuru jaunā latviešu arhitektu paaudze lūkoja radīt savu nacionālo stilu.

Rīgu ir uzcēlušī paši rīdzinieki. 19. gs. 90. gados te aktīvi praktizēja aptuveni 40 arhitekti, bet Pirmā pasaules kara priekšvakarā — ap 70. No tiem attiecīgi 25 un 56 bija Rīgas Politehniskā institūta (RPI) absolventi. Arhitektūras fakultāti RPI atvēra 1869. gadā. Drīz vien tā kļuva par profesionālo kadru kalvi ne tikai Latvijai, bet arī Igaunijai un Lietuvai, kā arī Polijai un daudzām Krievijas provincēm. 20. gs. sākums bija Rīgas arhitektūras skolas stabilitātes un uzplaukuma laiks. 20. un 30. gados, kad tā turpināja darboties Latvijas Universitātes sienās, Arhitektūras fakultātē centrējās viss, kas saistīts ar Latvijas un tās galvaspilsētas Rīgas būvmākslas attīstību.

Atsevišķie stāsti par ievērojamākajiem Rīgas arhitektūras meistariem un viņu daiļradi šajā grāmatā sakārtoti tā, lai veidotos kopaina par daudzveidīgo, bet viengabalaino pilsētas vides tēlu tā attīstības gaitā. Tie grupēti trīs nosacītās nodaļās atbilstīgi tam, kāda vēsturiskā stila — eklektisma, jūgendstila vai funkcionālisma — periodā katra meistara devums bijis ražīgākais un nozīmīgākais. Katrs stāsts ir vēstījums ne tikai par konkrētu meistaru, bet arī par arhitektūru vispār — kontekstā ar Rīgas būvmākslas attīstības atsevišķo laika posmu īpatnībām. Personu rādītājā grāmatas nobeigumā iekļauta papildinformācija par literatūru, kurā var atrast vēl kādas ziņas par arhitektiem, kas radīja Eiropas lielpilsētu Rīgu.

layout, horizontal orientation of composition, spacious glass areas, and flat roofs. Functionalism buildings in Riga stand out not only due to their effective, precise, and carefully designed and thought-out architectural style, but also because they were built at the same time as or even before masterpieces of this style in Western Europe which have become the icons of modern architecture.

From a wider cultural and historical perspective the time period from the middle of the 19th century until the middle of 20th century is characterised by two seemingly contradictory tendencies – the extension of international influences, hand-in-hand with an increased significance being accorded to local traditions. One influenced the other, and cosmopolitanism often facilitated the development of a local identity.

The Eclectic buildings of the 19th century in Riga are refined and elegant; overall, they are similar to the architecture of the time in many other major cities of Europe. Therefore, Riga is sometimes referred to as “Little Paris”. The Art Nouveau buildings display the echo of both near and more distant influences, while simultaneously this style promoted and freed the creative potential of the architects who were in search of a local identity. These attempts at originality found their expression in the so-called National Romanticism substyle of Art Nouveau, through which a new generation of Latvian architects attempted to create their own national style.

Riga was built by local architects. In the 1890s, there were approximately 40 actively practicing architects, and on the eve of World War I, about 70. Of these, 25 and 56, respectively, were graduates from Riga Polytechnical Institute (RPI). Faculty of Architecture was founded at the Institute in 1869. It rapidly became the nurturing ground of professional architects not only for Latvia, but also for Lithuania, Estonia, Poland, and many of the Russian provinces. The beginning of the 20th century was the time of stability and continued progress and development of the Riga Architectural school. In the 1920s and 30s, when the faculty of architecture began functioning within the University of Latvia, the Architectural department became the center of all activities pertaining to the development of architecture not only in the capital city of Riga, but in all of Latvia as well. The various chapters devoted to the brilliant masters of architecture in Riga, as well as their creative accomplishments, have been arranged in this book so as to create a coherent picture of the multi-faceted and simultaneously coordinated image of the cityscape in the course of its development. The chapters are grouped in three sections according to periods of architectural style – Eclecticism, Art Nouveau, and Functionalism, thus emphasizing the periods in which each master made his most significant contribution. Each chapter is a narration not only of a particular master, but also about architecture in general, within the context of the specific features in the development of the art of building in Riga during each of the separate time periods. Each story provides information not just about the specific architect, but also about architect in general. The stories are to be read in the context of specific aspects of the construction arts in Riga at various historical periods. The index of persons at the end of the book includes additional information and literary sources in which more details on the architects who created the European city of Riga can be found.

19. GADSIMTA RĪGAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI

19. gs. pirmā puse Rīgas arhitektūras seja atstājusi šodien vairs tikai vietām pamanāmas pēdas, toties gadsimta otrās puses elpa jaušama ik uz soļa. Tad arī izveidojās vietējā arhitektūras skola. Līdz 19. gs. sešdesmitajiem gadiem būvmāksla Rīgā lielākoties bija “importa prece”. Lielās sabiedriskās ēkas, kuras cēla Vecrīgā vēl pirms viņu nojaukšanas un dažas arī pēc tam, projektēja Berlīnes vai Sanktpēterburgas arhitekti, bet būvdarbus vadīja meistari, kas Rīgā bija ieradušies no citurienes.

THE MASTERS OF ARCHITECTURE OF LATE 19th CENTURY RIGA

The first half of the 19th century has left only vague traces on the architectural face of Riga, while the presence of building activity during the second half of the century is evident everywhere. This is also the period of time when a school of architecture was established in the city. Until the 1860's, the art of building in Riga was, for the most part, “imported”. The large public buildings that were built in Old Riga before the fortifications were torn down were designed by architects from Berlin and St. Petersburg; the actual construction was supervised by engineers who arrived in Riga from abroad.

19. GADSIMTA MEISTARI

Viena no pirmajām mūra celtnēm ārpus Vecrīgas bija pilsētas Pirmais jeb vācu teātris, tagad Latvijas Nacionālā opera (1860–1862). Vispirms tam projektu pasūtīja pazīstamajam vācu arhitektam K. F. Langhansam (jaunākajam), bet viņa projekts izrādījās pārāk dārgs. Būvdarbus veica pēc izdevīgāka priekšlikuma, kuru piedāvāja Sanktpēterburgas profesors **Ludvigs Bonštets** (1822–1885). Operas nams ir viena no Rīgas rotām, īsts mākslas templis, ko simbolizē arī ēkas arhitektūra. L. Bonštets darbojās arī Vācijā, pēc viņa projektiem celtas ēkas Sanktpēterburgā un Helsinkos. Vēl viens viņa darbs Rīgā ir bijusī Minerālūdeņu iestāde Vērmanes dārzā Tērbatas ielā 2a. 1859. gadā L. Bonštets uzvarēja šīs ēkas projektu konkursā. Padomju laikā tajā atradās Autotransporta un šoseju darbinieku arodbiedrības klubs, bet tagad tā rūpīgi atjaunota un atguvusi savu sabiedrisko nozīmību kā daudzfunkcionāla kultūras, izklaides un tirdzniecības iestāde.

Ludvigs Bonštets

L. BONŠTETS. OPERA ASPAZIJAS BULVĀRĪ 3. 1860–1862

One of the first brick buildings, marking the expansion of city development outside the boundaries of Old Riga was the First, or German, Theater which is now the Latvian National Opera (1860–1862). The initial design concept was requested by the well-known German architect K. F. Langhans Jr., but his project turned out to be too expensive. Construction was then carried out according to the design offered by the St. Petersburg professor **Ludvig Bohnstedt** (1822–1885), which was financially feasible. The Opera House is one of the architectural jewels of Riga; a real temple to the arts, that was also embodied in the building's architecture. L. Bohnstedt worked in Germany

K. BEINE. LIELĀ ĢILDE. 1853–1859

Haralds Bose

Jauna teātra celtniecība nodarbināja rīdzinieku prātus jau kopš 19. gs. sākuma. 1854. gadā Sanktpēterburgas profesors **Haralds Bose** (1812–1894) izstrādāja veselu virkni projekta variantu teātra jaunceltnei dažādās vietās Vecrīgā, bet jau 1850. gadā viņš to izprojektēja zem viena jumta ar Biržu. Pēdējai būvvieta drīz vien atrada, nojaucot senākas ēkas vairākos zemesgabalos starp Pils, Smilšu un Mazo Pils ielu. Birža Doma laukumā 6 (1852–1855) ir viena no greznākajām Rīgas eklektisma celtnēm. Tiesa gan, tā stipri cietusi ugunsgrēkā 20. gs. 70. gadu beigās. Piesātinātās Venēcijas renesanses formās veidotā ēka asociējas ar bagātību, kā tas arī pienākas jauna tipa, plašiem finanšu darījumiem domātajai celtni. Pēc H. Boses projekta Vidzemes gubernatora mitekļa vajadzībām paplašināja un pārveidoja arī telpas Rīgas pili. Tagad tur atrodas Valsts prezidenta rezidence.

Otra ievērojamākā 19. gs. 50. gadu jaunceltne Rīgā bija Lielā ģilde. To cēla no 1853. līdz 1859. gadam pēc Sanktpēterburgas arhitekta **Kārļa Beines** (1815–1858) projekta. Ēkas neogotiskās fasādes labi iekļaujas viduslaiku vecpilsētas apbūves raksturā, bet acīmredzot stilizācijas avots nav izvēlēts nejauši. Ēka atgādina angļu gotikas pili, bet Anglijā kurš katrs augstmanis tādu nedrīkstēja celt — tam bija nepieciešama paša karaļa īpaša atļauja! Tādējādi ēkas arhitektūra nepārprotami pauda jau vēstures mijkrēsli grimstošās cunfšu sistēmas vēl aktīvo bruņinieku pašapziņu.

as well, and he designed buildings in St. Petersburg and Helsinki too. There is another project of his in Riga – the former Mineral Water Shop in the Vērmanādzis Park at Tērbatas iela 2a. L. Bohnstedt won the competition for the building and was able to execute it. During the Soviet years, this structure served as a Road Transportation and Highway Workers club; it has been painstakingly restored today and thus has regained its original significance as a multifunctional place of culture, entertainment, and commerce.

The construction of a new theater had been on the minds of Riga citizens since the start of the 19th century. St. Petersburg professor **Harald Bosse** (1812–1894) developed a whole series of possible versions of such a project for various locations in Old Riga. In 1850 he created a single concept for the theater and the stock exchange under one roof.

A location was soon decided upon for the stock exchange, where several older buildings had been demolished between Pils, Smilšu, and Mazā Pils iela. The resulting Stock Exchange (1852–1855) at Doma laukums (Dome Square) 6, is one of the most splendid examples of the Eclecticism style in Riga. However, it was rather badly damaged by a fire in the late 1970s. This building, created in the architecturally rich forms of the Venetian Renaissance, evokes associations with wealth, as was natural for a building that was intended for financial activity. Another project by H. Bosse was the reconstruction and expansion of the Riga Castle to respond to the needs of the Governor of Vidzeme. It is now the official residence of the President of Latvia.

The second most famous building of the 1850s was Lielā Ģilde (the Large Guild). It was built in the years 1853–1859 by St. Petersburg architect **Karl Beine** (1815–1858). The Neo-Gothic facades of the building blend in well with the Medieval character of the Old City, and apparently the stylistic result had not been left to chance. The building resembles an English Gothic castle, notwithstanding the fact that in England not everybody was allowed to build such castles, since a special permit from the monarch himself was necessary. Hence, the buildings' architecture was an expression of the icons of the remembered knights of the Medieval period although at the time they were already receding into the shadows of history.

H. BOSE. BIRŽAS ĒKA. 1852–1855

R. PFLŪGS. VIDZEMES BRUNNIECĪBAS NAMS. 1863-1867

Līdzīgs pasūtītāja pašapziņas simbols ir no 1863. līdz 1867. gadam celtais Vidzemes bruņniecības nams (tagad LR Saeimas nams) Jēkaba ielā 11. Florences renesanses "palaco" formās veidotā ēka atsauc atmiņā aristokrātiskās Mediči dzimtas valdīšanas laiku. Tas noteikti bija visai tuvs ēkas cēlāja – vietējās vācu muižniecības ideāliem. Bruņniecības nama arhitektoniskās idejas tapšanā piedalījās arī J. F. Baumanis, taču vēsturē šīs ēkas sakarā skanīgāk ierakstīts cits – R. Pflūga vārds. Abi arhitekti 1862. gadā ieguva pirmo prēmiju ēkas projektu konkursā.

Roberts Augusts Pflūgs (1842–1885) ir viens no izcilākajiem Rīgas 19. gs. otrās puses arhitektiem. 1870. gadā Sanktpēterburgas Ķeizarskajā Mākslas akadēmijā viņš ieguva arhitektūras akadēmiķa grādu. To piešķīra par apjomīgu un filigrāni, līdz vissīkākajai detaļai, ieskaitot pat sienu gleznojumus, izstrādātu un uzzīmētu arhitektūras projektu. No 1869. līdz 1875.

R. PFLŪGS. ĪRES NAMS KALPAKA BULVĀRĪ 1. 1874

R. PFLŪGS. ĪRES NAMS KRIŠJĀŅA VALDEMĀRA IELĀ 4. 1877

gadam viņš bija pedagogs Rīgas Politehniskajā institūtā un, kaut arī Dievs viņu aizsaucis, viņš saulē pārlietu ātri, savā neilgajā mūžā paspēja paveikt apbrīnojami daudz.

Pēc R. Pflūga projektiem uzcelts vairāk nekā 10 pareizticīgo baznīcu Latvijā (Vecsalacā, Kalsnavā, Jēkabpilī, Koknesē u. c.), Marijas Pasludināšanas baznīca Mēness ielā Rīgā (1876–1879), dzīvojamās ēkas Rīgā, Aristīda Briāna ielā 3 (1876, pārbūvētas 1931. gadā), Jura Alunāna ielā 2 (1876), Kalpaka bulvārī 1 (1874) un 3 (1873), Raiņa bulvārī 21 un 23 (abas 1875), Šķūņu ielā 13 (1868), Krišjāņa Valdemāra ielā 4 (1877, arhitekta personīgais nams) un 17 (1872), kā arī noliktavas jeb spīķeri Maskavas ielā 4 un 6 (1880) un citas ēkas. Dzīvojamās ēkas veidotas greznās neorenesanses formās, bet noliktavas – t. s. ķieģeļu stilā. Starp "sarkanajiem spīķeriem" Pflūga celtie namsi izceļas ar mākslinieciski izkoptu veidolu un izteiksmīgu figurālo ķieģeļu mūri.

There was a similar expression of the ideological heritage of the client – the Vidzeme Knighthood House, built in 1863–67, which currently houses the Latvian Saeima (Parliament) at Jēkaba iela 11. It was designed following the "Palazzo" style of the Florentine Renaissance, and brings to mind associations with the reign of the aristocratic Medici family. It was certainly close to the ideals of the builders of this edifice – the local German nobility. One of the architects of the architectural idea of the Vidzeme Knighthood House is J. F. Baumanis; however, there is another name that is more closely associated with this building – that of architect R. Pflug. Both these architects won the first prize in the competition for this building.

Robert August Pflug (1842–1885) was one of the most prominent architects of Riga in the latter half of the 19th century. In 1870, he was awarded the degree of Academician of Architecture by St. Petersburg Royal Academy of Architecture. He received this award for an incredibly detailed and voluminous architectural project, which was developed and drawn meticulously, up to the very last detail, including wall paintings. In the years 1869–1875, he was a faculty member of Riga Polytechnical Institute, and, although he passed away at an early age, he managed to accomplish surprisingly much in his short life.

More than 10 orthodox churches were built in Latvia utilising designs by Pflug (in Vecsalaca, Kalsnava, Jēkabpils, Koknese, and elsewhere). He is also responsible for the Church of Annunciation of Mary at Mēness iela in Riga (1876–1879), the apartment houses in Riga at Aristīda Briāna iela 3 (1876, reconstructed at the end of the 1920's), at Jura Alunāna iela 2 (1876), at Kalpaka bulvāris (Boulevard) 1 and 3 (1874 and 1873), at Raiņa bulvāris 21 and 23 (both in 1875), at Šķūņu iela 13 (1868), at Krišjāņa Valdemāra iela 4 (1877 – the private house of the architect), and Krišjāņa Valdemāra iela 17 (1872), as well as the so-called red warehouses at Maskavas iela 4 and 6 (1880), and other buildings. The apartment buildings were constructed in the resplendent forms of the Neo-Renaissance, but the warehouses – in the so-called "brick-style." Among all the

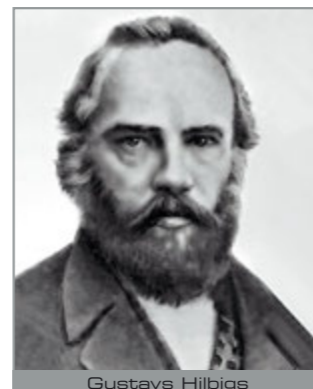
R. PFLŪGS. NOLIKTAVA MASKAVAS IELĀ 6

19. GADSIMTA MEISTARI

Viens no pazīstamākajiem R. Pflūga darbiem ir pareizticīgo Katedrāle Brīvības bulvārī 23 (1876-1884). Viņa projektu izvēlējās pēc sacensības ar divu citu Rīgas prominentu — J. F. Baumaņa un H. Šēla darbiem. Katedrāles arhitektūra iemantoja laikabiedru nedalītu atzinību, par to slavinošas atsauksmes parādījās arī Krievijas presē.¹ Tika īpaši uzsvērts, ka vietējais arhitekts ir radījis dievnamu, kura gars uztverts daudz izteismīgāk, nekā to būtu spējuši amata brāļi no Krievijas.

1863. gadā no Vācijas Rīgā ieradās **Gustavs Ferdinands Aleksandrs Hilbigs** (1822-1887). Viņu uzaicināja par būvmākslas profesoru jaundibinātajā Rīgas Politehnikumā, vēlākajā Rīgas Politehniskajā institūtā. Kad 1869. gadā tur atklāja Arhitektūras fakultāti, viņš kļuva tās pirmais dekāns. Pēc G. Hilbiga projekta uzcēla Politehnikuma, tagad Latvijas Universitātes ēku Raiņa bulvārī 19. Vispirms, 1866. gadā — spārnu gar Raiņa bulvāri, pēc tam, 1876. gadā — gar Merķeļa ielu, bet 1883. gadā — gar Inženieru ielu. Spārnu gar Arhitektu ielu tādās pašās formās kā G. Hilbiga celtajiem uzbūvēja 1909. gadā pēc profesora **Oto Hofmaņa** (1866-1919) projekta. Ēka ir tipisks eklektisma stila darbs. Tajā saskatāmas gan romānikas, gan bizantiešu stila formas, bet kopumā to var dēvēt arī par "pusloces stilu" — visas logaiļu pārsedes ir pusloka arkas. Šis "stils" bija diezgan izplatīts eklektisma paveids un, pēc ēkas pasūtītāju — Rīgas Biržas komitejas pārstāvju — domām, vislabāk pauda reprezentablajai mācību iestādei nepieciešamo solidumu un cēlu izteismību.

¹ Новый кафедральный собор в Риге. Московский Вестник. — 1884. — 30 окт.

Gustavs Hilbigs

warehouses in Riga, built by Pflug stand out due to their artistically complete form and expressively figurative brick elevations.

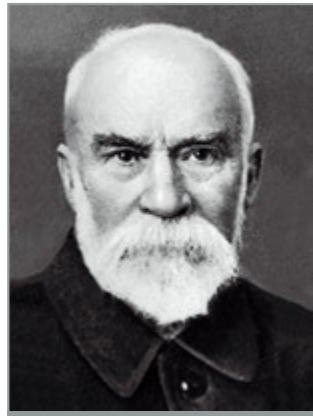
The Orthodox Cathedral at Brīvības iela 23 (1876-1884) is one of the best-known and most popular works of R. Pflug. His design was selected for execution after competing with those of two other prominent architects of Riga — J. F. Baumanis and H. Scheel. The architectural form of this cathedral won the unanimous respect and approval of his contemporaries, and articles praising the architecture of the Cathedral appeared in the Russian press as well. It was emphasized in particular that a local architect had created a temple in which the holy spirit had been expressed even more fully than by the artists of Russia itself¹.

In 1863 **Gustav Ferdinand Alexander Hilbig** (1822-1887) arrived in Riga from Krefeld, Germany. He was invited to serve as Professor of Building Arts by the newly established Riga Polytechnic, which later became Riga Polytechnical Institute (RPI). When the Department of Architecture was opened there in 1869, he became the first Dean of the Faculty. G. Hilbig designed the new Polytechnicum, which was built at Raiņa bulvāris 19, now housing the University of Latvia. First, in 1866, the wing along Raiņa bulvāris was built, then, in 1876, the wing along Merķeļa iela, and, in 1883 along Inženieru iela. The wing on Arhitektu iela was built in the same forms as in the project designed by Hilbig, following designs by Professor **Otto Hoffmann** (1866-1919) in 1909. The building is an example of Eclecticism. The forms of the Romanesque and Byzantine styles were also utilized, but, in general, this could be classified as a "semi-circle" substyle, because all the arches of the apertures are semi-circles. This approach was a rather popular variety of Eclecticism in Riga, which, according to the opinion of the clients — representatives of the Riga Stock Exchange — was the best way to express the significance of a prestigious learning institution.

POLITEHNIKUMS RAIŅA BULVĀRĪ 19. 1866

R. PFLŪGS. PAREIZTICĪGO KATEDRĀLE BRĪVĪBAS BULVĀRĪ 23. 1876-1884

Hermanis Oto Hilbig

G. Hilbig publicējis arī savam laikam novatoriskus teorētiskus pētījumus par 19. gs. būvmākslas stilistiku², bet kopā ar savu dēlu arhitektu un arī Politehnikuma pedagogu **Hermani Oto Hilbigu** (1860–1939) uzcēla Sv. Pāvila baznīcu (1887). Pēc H. Hilbiga projektiem celti īres nami Alberta ielā 7 (1908), Basteja bulvārī 6 (1895), Elizabetes ielā 6 (1901), 7 (1898) un 23 (1903). Lielākā daļa viņa darbu ir raksturīgi eklektisma stila pieminekļi, bet ēka Elizabetes ielā 23, kuras fasāde veidota, izmantojot Berlīnes arhitekta A. Gizekes skices, ir spožs nākamā Rīgas arhitektūras attīstības posma — jūgendstila darbs.

² Hilbig G. Die Grundprinzipien der architektonischen Formenbildung//Notizblatt des Technischen Vereins zu Riga. — 1864. — Nr. 1. — S. 2-5; Nr. 2. — S. 12-16; Nr. 3. — S. 19-24; Die Ingenieurkunst des Altertums und der Gegenwart//Ibidem. — 1865. — Nr. 1. — S. 7-16.

H. HILBIGS. ĪRES NAMS ELIZABETES IELĀ 6. 1901

G. HILBIGS, O. HILBIGS. SVĒTĀ PĀVILA BAZNĪCA. 1887

G. Hilbig published innovative theoretical works on the subject of stylistics in the building arts of the 19th century². Together with his son, an architect and also a lecturer at RPI, **Herman Otto Hilbig** (1860–1939) they built St. Paul's church (1887). Also, H. Hilbig designed apartment houses that were built at Alberta iela 7 (1908), at Basteja bulvārī 6 and 7 (1901 and 1898), and Elizabetes iela 23 (1903). Most of his works are typical of Eclecticism, while the building at Elizabetes iela 23, the facade of which was formed using the drafts of architect A. Giesecke from Berlin, is a splendid example of the next stage in the development of architectural styles – the Art Nouveau.

H. HILBIGS. ĪRES NAMS ELIZABETES IELĀ 23. 1903

Johanness Kohs

G. Hilbiga pēctecis Arhitektūras fakultātes dekāna amatā bija no Prāgas ataicinātais profesors **Johanness Kohs** (1850–1915). Pazīstamākās viņa celtnes Rīgā ir Vidzemes muižniecības kredītbiedrības banka (tagad "Pareksa banka") Krišjāņa Valdemāra ielā 1b (1887), Rīgas Politehniskā institūta dabas zinību laboratoriju ēka Kronvalda bulvārī 4 (1898), Lutera baznīca Torņakalna ielā 3/5 (1888) un Sv. Alberta katoļu baznīca Liepājas ielā. Tā celta 1901. gadā kopā ar arhitektu V. Bokslafu. Pēdējais izveidojis arī greznās iekštelpas vienai no nedaudzajām J. Koha celtajām dzīvojamajām ēkām — P. Švarca rezidencei Skolas ielā 1 (1889).

J. KOHS. BANKA KRIŠJĀŅA VALDEMĀRA IELĀ 1b. 1887

The successor to G. Hilbig in the position of Dean of the Faculty was a professor from Prague, **Johannes Koch** (1850–1915). His best known buildings in Riga are the Credit Bank of the Knighthood of Vidzeme, now the "Parex Bank" at Krišjāņa Valdemāra iela 1b (1887), the building of Natural Sciences Laboratory of Riga Polytechnical Institute at Kronvalda bulvārī 4 (1898), The Church of Luther at Torņakalna iela 3/5 (1888), and the St. Albert's Catholic church on Liepājas iela. It was built in 1901, with the participation of architect W. Bockslaff. The latter is also the author of the splendid interior of one of a few apartment buildings constructed by J. Koch – the residence of P. Schwartz at Skolas iela 1 (1889).

J. KOHS. LUTERA BAZNĪCA TORŅAKALNA IELĀ 3/5. 1888

Starp 19. gs. otrajā pusē plašāk pazīstamajiem Rīgas arhitektiem redzama figūra bija **Fridrihs Vilhelms Hess** (1822–1877). Vismaz tā viņu vērtēja laikabiedri³. Viens no viņa skaistākajiem darbiem gan neatrodas Rīgā — tā ir Bīriņu muižas pils (1857–1860). Savu darbību Rīgā F. Hess uzsāka kā līdzstrādnieks Biržas un Pirmā pilsētas teātra ēkas celtniecībā. Viņš piedalījās arī Politehnikuma nama projektēšanā un būvdarbos. Pēc viņa paša projektiem uzcelts ap 20 daudzstāvu mūra dzīvojamu ēku. Daudzas no tām atrodas Vecrīgā, piemēram, Grēcinieku ielā 6 (1867), Jaunielā 11 (1860), Mārstaļu ielā 14 (1877), Pils ielā 18 (1876) un Valņu ielā 8 (1870), bet vairums, protams, — bijušajās priekšpilsētās. Tie ir īres nami Jura Alunāna ielā 1 (1872), Krišjāņa Barona ielā 66/68 (1867), Brīvības ielā 41 (1875) u. c. F. Hess cēlis arī virkni "sarkano spīķeru" — Pūpolu ielā 3 (1868) un Spīķeru ielā 1 (1868), 3 un 5 (1869), bet visvairāk — nelielas koka dzīvojamās ēkas. To projektēšana bija nozīmīgs maizes darbs gandrīz visiem tālaika arhitektiem.

³ Riga und seine Bauten. — Riga, 1903. — S. 46.

Friedrich Wilhelm Hess (1822–1877) was a prominent figure among the more popular architects of Riga in the second half of the 19th century. At least this was the opinion of his contemporaries³. One of his most beautiful works is not located in Riga — this is the Palace of the Manor of Bīriņi (1857–1860). F. Hess began his career as an assistant in the construction of the Stock Exchange and the First Theater building. He also participated in the design and construction of Riga Polytechnic. He designed by himself, however, approximately 20 multi-storey brick apartment buildings. Many of these are located in Old Riga, for example, at Grēcinieku iela 6 (1867), Jauniela 11 (1860), Mārstaļu iela 14 (1877), L. Pils iela 18 (1876), and Valņu iela 8 (1870); however, the largest part, not surprisingly, is to be found in the former suburbs. These are apartment buildings at J. Alunāna iela 1 (1872), Krišjāņa Barona iela 66/68 (1867), Brīvības iela 41 (1875) and others. F. Hess also built a whole series of the "red warehouses" — at Pūpolu iela 3 (1868) and Spīķeru iela 1 (1868), 3, and 5 (1869); most of his works, however, are small, timber private houses. Designing these houses was a routine way for many architects of the day in order to maintain their practice.

F. HESS. ĪRES NAMS JAUNIELĀ 11. 1860

19. gs. otrās puses lielās būvaktivitātes Rīgā ievadīja cietokšņa vaļņu nojaukšana un sekojošā lieliskā bulvāru ansambļa izbūve. Par to rīdzinieki in pateicību parādā ne tikai pilsētas arhitektam J. D. Felsko, bet arī arhitektam un inženierim **Oto Dīcem** (1833–1890). 1856. gadā izstrādātā pilsētas centra pārveides projekta paskaidrojuma rakstā teikts, ka J. D. Felsko galvenais mērķis bija piepildīt senlolo to sapni būvēties Vecrīgas tuvumā un nodrošināt ērtu attīstību tirdzniecībai un pilsētas saimniecībai, piebilstot: "Šis divkārtšais mērķis nepārtraukti vadīja arī inženieri Dīci, kad viņš izstrādāja šo projektu, balstoties uz minētajiem galvenajiem principiem."⁴

Beidzoties vaļņu norakšanas darbiem, 1863. gadā O. Dīce pārcēlās uz Jelgavu un kādus desmit gadus darbojās Kurzemē. Šajā laikā līdz ar citiem darbiem pēc viņa projektiem tapa lieliskais sarkano ķieģeļu tilts pār Ventu un jaunais rātsnams Kuldīgā. Tad viņš atgriezās Rīgā un izvērša plašu privātpraksi, uzceldams virkni koka māju, piemēram, Krišjāņa Barona ielā 48a (1889), Dzirnau ielā 64 (1879), Elizabetes ielā 39 un Skolas ielā 7 un 37 (visas 1881) un vismaz 30 daudzstāvu mūra dzīvojamu ēku – Avotu ielā 23 (1885), Krišjāņa Barona ielā 28a (1882), 33 (1890) un 115 (1881), Aristīda Briāna ielā 4 (1880), Brīvības ielā 128 un 162 (1887), Kalnciema ielā 7a (1890), Aleksandra Čaka ielā 48 (1882) un 97 (1889), Marijas ielā 19 (1882), Tallinas ielā 26 (1881) un 97 (1889) u. c.

⁴ Centrālais Valsts vēstures arhīvs Sanktpēterburgā, 218. f., 3. apr., 1719. l., 57. lp. The Central State Historical Archive in St. Petersburg, 218. f., apr. 3, 1719. l., p. 57.

O. DĪCE. ĪRES NAMS ALEKSANDRA ČAKA IELĀ 48 1882

O. DĪCE. ĪRES NAMS ALEKSANDRA ČAKA IELĀ 97. 1889

The building boom of the latter half of the 19th century in Riga was triggered by the tearing down of the City fortifications and the subsequent design and construction of the extraordinary ensemble of boulevards. The residents of Riga owe their thanks for these boulevards not only to the city architect J. D. Felsko, but also to the architect and engineer **Otto Dietze** (1833–1890). In the explanatory text of the reconstruction project for the City, which was drafted in 1856, it was stated that Felsko's chief goal was to fulfill a dream that he had held for some time; namely, to be able to build in close proximity to Old Riga and to guarantee the successful development of both trade and economy within the City. "This two-fold goal continuously guided engineer Dietze as well", it is said further in this text, "while he was developing this particular project basing his ideas upon the already mentioned major principles".⁴

When the demolition of the fortifications was completed in 1863, O. Dietze moved to Jelgava, and for some ten years worked in the region of Kurzeme. During this period of time, together with other projects, he constructed the extraordinary red brick bridge across the river Venta, and then proceeded with Kuldīga Town Hall (1868). He returned to Riga and established a versatile and expansive private practice, building a whole series of timber houses, (for example, on Krišjāņa Barona iela 48a (1889), Dzirnau iela 64 (1879), Elizabetes iela 39, Skolas iela 7 and 37 (all in 1881)) and at least 30 other multi-storey apartment houses – at Avotu iela 23 (1884), Krišjāņa Barona iela 28a, 33 and 115 (1882, 1890 and 1881), Aristīda Briāna iela 4 (1880), Brīvības iela 128 and 162 (1887), Kalnciema iela 7a (1890), Aleksandra Čaka iela 48 and 97 (1882 and 1889), Marijas iela 19 (1882) Tallinas iela 26 and 97 (1881 and 1889) and others.

Gandrīz visi O. Dīces celtie mūra nami ir tipiski eklektisma stila darinājumi ar neorenesanses manierē piesātinātu fasāžu apdari. Tajā ritmiski mijas dažādi orderu arhitektūras elementi un detaļas, bet apmestajās virsmās parasti imitēta rustika. Šāds arhitektoniskais veidols ir lielākajai daļai 19. gs. otrajā pusē radītās pilsētas apbūves. Tikai vietām manāma kāda neogotiska vai vēl kādā citā formāli stilistiskā eklektisma novirzienā ieturēta ēka. Stila vispārējā formu valoda it kā nogludināja iespējamās atšķirības atsevišķu arhitektu mākslinieciskajā rokrakstā. Jau pieminēto arhitektu, kā arī J. F. Baumaņa, E. fon Trompovska, K. Pēkšēna, H. Šēla u. c. tālāka pazīstamāko meistarū celtnēm stipri vien līdzīgas ir arī viņu laikabiedru – V. de Grabes, K. H. Ēmkes, J. Pfeifera, A. Ašenkampfa, A. Edelsoņa, A. Pilemaņa, G. R. Vinklera, G. Krona u. c. būvētās ēkas.

Visai ražīgs bija arhitekts **Viktors de Grabe** (?–1894), kādu 20 daudzstāvu mūra dzīvojamu ēku autors, tai skaitā Audēju ielā 1 (1884), Krišjāņa Barona ielā 17 (1890), Dzirnau ielā 48 (1883) un 104 (1884), Elizabetes ielā 67 (1881), Merķeļa ielā 6 (1882), Miesnieku ielā 14 (1880) un Raiņa bulvānī 5 (1879). Daudzās viņa celtās koka ēkas

Almost all the brick buildings designed and built by O. Dietze are typical examples of Eclecticism with facades decorated in rich Neo-Renaissance forms. They are conglomeration of various elements and details of architectural orders, but the plastered surfaces are rustic. This type of architectural model is common to most of the buildings constructed within this period of time in Riga. Only in a few places does a Neo-Gothic style building or one of the other formally stylistic trends of Eclecticism emerge. The overall language form in this style basically preceded all possible expressions of individuality within the artistic signatures of the various architects.

The buildings of the above-mentioned architects, as well as those of J. F. Baumanis, E. von Trompowsky, K. Pēkšēns, H. Scheel, and other popular architects of the time, are quite similar to those built by their colleagues of the same time period such as V. de Grabbe, K. H. Ehmke, J. Pfeiffer, A. Aschenkampff, A. Edelson, A. Pihlemann, G. R. Winkler, G. Croon and others.

An extremely productive architect of the time was **Victor de Grabbe** (?–1894), who is the author of some 20 multi-storey

V. DE GRABBE. ĪRES NAMS MERĶEĻA IELĀ 6. 1882

V. DE GRABE. ĪRES NAMS AUDĒJU IELĀ 1. 1884

brick apartment buildings, including the following: Audēju iela 1 (1884), Krišjāņa Barona iela 17 (1890), Dzirnau iela 48 and 104 (1883 and 1884), Elizabetes iela 67 (1881), Merķeļa iela 6 (1882), Miesnieku iela 14 (1880) and Raiņa bulvāris 5 (1879). Many of his timber houses and other buildings have been torn down or rebuilt. Thus, for example, in 1887 the very interesting Riga Craftsman's Artel Association Club at Jēzusbaznīcas iela 3 (1879) disappeared from the inventory, but other buildings are still holding their own against the forces of time and popular indifference. The unique heritage of Riga's timber architecture is enriched by the houses built by V. de Grabbe at Barona iela 45/47 and 66/68 (1879 and 1878), Aleksandra Čaka iela 50 (1882), Dzirnau iela 15 (1879), Ģertrūdes iela 85 (1880), Stabu iela 25 (1881), and a few others.

cietašas pārbūvēs vai nojauktas. Tā, piemēram, 1887. gadā no zemes virsmas nozuda visai interesantais Rīgas Amatnieku arteļu biedrības klubs Jēzusbaznīcas ielā 3 (1879), bet citas vēl turas pretim laika zobam un cilvēku nolaidībai. Unikālo Rīgas koka arhitektūras mantojumu joprojām kuplina V. de Grabes celtās ēkas Krišjāņa Barona ielā 45/47 (1879) un 66/68 (1878), Aleksandra Čaka ielā 50 (1882), Dzirnau ielā 15 (1879), Ģertrūdes ielā 85 (1880), Stabu ielā 25 (1881) u. c.

No V. de Grabes neatpaliek arī arhitekta **Jūliusa Pfeifera** (1849–1904) atstātais mantojums. Profesionāli nevainojami nostrādāti viņa celtie daudzstāvu īres nami Krišjāņa Barona ielā 51 (1891), Baznīcas ielā 33 (1902), Cēsu ielā 5 (1901), Stabu ielā 29 (1902), 53 (1901) un 94 (1902), Valguma ielā 31a (1903–1904) u. c., bet visas apkārtējās ielas ainavas rota ir ēka Nometņu ielā 18 (1899).

The multi-storey apartment buildings designed by **Julius Pfeiffer** (1849–1904) are professionally flawless, and can be found at Barona iela 51 (1891), Baznīcas iela 33 (1902), Cēsu iela 5 (1901), Stabu iela 29, 53 and 94 (1902, 1901 and 1902), and Valguma iela 31a (1900), but the jewel within the array of its surrounding buildings is the structure at Nometņu iela 18 (1899). Its rich and generously raised facade ornamentation reflects the evolving changes in the quiet and academically balanced form language of Eclecticism. It transformed into a more dynamic, more complex and much more multi-faceted form only in the late 19th century.

J. PFEIFERS. ĪRES NAMS NOMETŅU IELĀ 18. 1899

19. GADSIMTA MEISTARI

Tās bagātīgā un ļoti reljefā fasādes apdare atspoguļo 19. gadsimta nogalē raksturīgās izmaiņas eklektisma rāmi mierīgajā un akadēmiski līdzsvarotajā formu valodā. Tā kļuva dinamiskāka, sarežģītāka un daudzveidīgāka arhitektonisko un dekoratīvo detaļu lietojumā. Īsta pērle ir J. Pfeifera celtā koka ēka Tērbatas ielā 47 (1902).

Par daudzu arhitektu personībām vēsture saglabājusi visai skopas ziņas. Tā, piemēram, vienīgā informācija par arhitektu **L. H. Geigenmilleru** ir tā, kuru kādā senā avīzē pamanījis pazīstamais Latvijas arhitektūras vēstures pētnieks Pauls Kampe, proti, 1860. gada augustā, peldoties Daugavā, Rozenberga peldu iestādē viņam nozagti 1300 sudraba rubļi. Geigenmiller avīzē nosaukts par ārzemnieku⁵. Viņš ieradās no Plauenas (Vācijā) un Rīgā ir pats sev radījis pieminekli. Tās ir dzīvojamās ēkas Blaumaņa ielā 15 (1869), Dzirnau ielā 62 (1879), Palasta ielā 1 (1869) un Bīskapa gātē 2 (1884), Lovisa alus brūzis Blaumaņa ielā 22/24 (1869-1871) u. c.

⁵ Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850. II Teil - Nachtrag und Ergänzung zum I Bande. - Stockholm, 1957. - S. 463.

J. PFEIFERS. IRES NAMS TĒRBATAS IELĀ 47. 1902

A. KIZELBAŠS. NIKOLAJA I GIMNĀZIJA KRIŠJĀŅA VALDEMĀRA IELĀ 1C. 1891

A real pearl of the above-mentioned style is the timber building by J. Pfeiffer, located at Tērbatas iela 47 (1902).

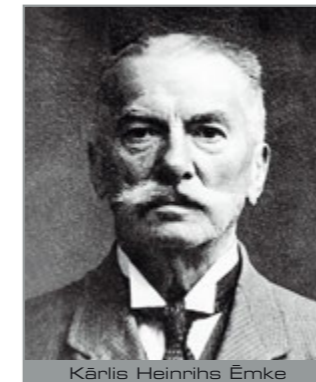
Records are altogether sparse as to the lives and accomplishments of many of the architects of this time. There is rather little information to be had on these spectacular talents; for example, the only information available on the architect **Ludwig H. Geigenmüller** is to be found in an old newspaper that the well-known Latvian architectural historian Paul Kampe stumbled upon – namely, while swimming in the Daugava in August 1860 at the Rosenberg swimming hall, he was robbed of 1 300 silver roubles. Geigenmüller is referred to as a foreigner in the newspaper article⁵. He arrived from Plauen, Germany, and created landmarks by his work in Riga – the apartment buildings at Blaumaņa iela 15 (1869), Dzirnau iela 62 (1879), Palasta iela 1 and 2 (1869 and 1884), the Lowis brewery at Blaumaņa iela 22/24 (1869-1871), and some other buildings.

The work of architect **Karl Heinrich Ehmke** (1852-1932) – architecturally very expressive buildings are to be found at Ģetrūdes iela 42 (1900), Raiņa bulvāris 6 (1881), Valmieras iela 16 (1896), and the 11. Novembra Krastmalā (Embankment) 21 (1884).

Buildings by **Apolonius Alexander Edelson** (1827-a. 1900) can be seen at Aspazijas bulvāris 36/38 (1875), A. Briāna iela 14 (1882), Merķeļa iela 3 (1880), and Pulkveža Brieža iela 6 (1880); by **Harry Mehlbart** (1864-1946) – at Lāčplēša iela 33 (1898) and Stabu iela 18 (1900). These are all apartment buildings. The architectural legacy of the civil engineer **Friedrich Seuberlich** (1850-?) is more multi-faceted and diverse. He was a partner in the well-known R. Häusermann construction company, and the Neo-Gothic pawn-shop building at Zirgu iela 6 (1905) was built following his design; other works by the same architect are the apartment building at Vidus iela 3, which is built in an extraordinarily refined Neo-Renaissance form, as well as entire series of factories, among which are the Kümmel brewery at Bruņinieku iela 2 (1898) and the "Waldschlösschen" beer factory at Tvaika iela 44. This territory is also the location of a villa belonging to the owner of the beer factory,

Arhitektoniski izteiksmīgākās ēkas, ko cēlis arhitekts **Kārlis Heinrihs Ēmke** (1852-1932) ir Ģetrūdes ielā 42 (1900), Raiņa bulvāri 6 (1881), Valmieras ielā 16 (1896) un 11. novembra krastmalā 21 (1884), **Alfrēds Pilemanis** – Bruņinieku ielā 43 (1905), Ģetrūdes ielā 44 (1901), Jēkaba ielā 20/22 (1895) un Dzirnau ielā 72 (1901), **Gustavs Rūdolfs Vinklers** – Elizabetes ielā 35 un 37 (1879), Ģetrūdes ielā 43 (1900), Stabu ielā 54 (1883) un 11. novembra krastmalā 19 (1875), **Apoloniuss Aleksandrs Edelsons** (1827-ap 1900) – Aspazijas bulvāri 36/38 (1875), Aristida Briāna ielā 14 (1882), Merķeļa ielā 3 (1880) un Pulkveža Brieža ielā 6 (1880), **Harijs Mēlbarts** (1864-1946) – Lāčplēša ielā 33 (1898) un Stabu ielā 18 (1900). Lielākoties tie visi ir īres nami. Tipoloģiski daudzveidīgāks ir civilinženiera **Fridriha Zeiberliha** (1850-?) arhitektūras mantojums. Viņš bija pazīstamās R. Hoizermaņa būvfirmas līdzīpašnieks, un pēc viņa projektiem uzcelts neogotiskais pilsētas lombarda nams Zirgu ielā 6 (1905), izkoptās neorenesanses formās veidotais īres nams Vidus ielā 3 (1901), kā arī virkne fabriku, tostarp Ķimeļa alus brūzis Bruņinieku ielā 2 (1898) un "Waldschlösschen" alus fabrika Tvaika ielā 44, kuras teritorijā pēc F. Zeiberliha projekta 1897. gadā uzcelta arī fabrikas īpašnieka A. fon Bingnera villa (tagad – muzejs "Dauderi"). Vidzemes guberņas Tērbatas skolu apriņķa arhitekts **Aleksejs Kizelbašs** cēlis Pētera I reālskolu Kronvalda bulvāri 1 (1889), Nikolaja I ģimnāziju Krišjāņa Valdemāra ielā 1c (1891), Aleksandra III amatnieku skolu Maskavas ielā 166 (1899) un draudzes skolu ēkas Matīsa ielā 37/39 (1891) un Miera ielā 61 (1895). Viņa darbs ir arī reālskola Jelgavā, Svētes ielā 18 (1900). Pēc pazīstamā civilinženiera **Floriana fon Viganovska** (1854-pirms 1914) projektiem celta Sv. Franciska baznīca Katoļu ielā 16 (1889) un divas visai savdabīgas "ķieģeļu stila" ēkas Gogoļa ielā 7a (1896) un Pulkveža Brieža ielā 2 (1883).

F. fon Viganovska pazīstamākie darbi ārpus Rīgas ir vairākas baznīcas Lietuvā, Viļakas katoļu baznīca un Jēzus Sirds baznīca Rēzeknē (1888-1902).

Kārlis Heinrihs Ēmke

Florians fon Viganovskis

F. FON VIGANOVSKIS. SVĒTĀ FRANCISKA BAZNĪCA. 1889

MASTERS OF ARCHITECTURE OF LATE 19th CENTURY

A. von Büngner. The villa was the brainchild of F. Seuberlich as well, and is now the museum "Dauderi".

Architect **Alexei Kiselbasch** who was the Tartu School region architect, built Peter I School at Kronvalda bulvāris 1 (1889), the Nicholas I High School at Krišjāņa Valdemāra iela 1c (1891), the Alexander III Industrial Arts school at Maskavas iela 166 (1899), and the Congregational school buildings at Matīsa iela 37/39 (1891) and Miera iela 61 (1895). The High School in Jelgava, at Svētes iela 18 (1900), is also one of his works.

Projects of the well-known civil engineer **Florian von Wyganowsky** (1854-before 1914) are St. Francis Church at Katoļu iela 16 (1889) and two "brick style" buildings at Gogoļa iela 7a (1896) and Pulkveža Brieža iela 2 (1883). The best-known work of Florian von Wyganowsky outside Rīga includes several churches in Lithuania, as well as a Catholic church in Viļaka and the Heart of Jesus Church in Rēzekne (1888-1902).

V. HOFMANIS. ĪRES NAMS BEZDELĪGU IELĀ 12. 1902

Gadsimtu mijas lielajā būvēšanās drudzī ar sevišķu ražību izcēlās V. Hofmanis un I. Devendruss. **Vilhelms Hofmanis** (1869–1945) savu plašo būvpraksi uzsāka 1897. gadā, kad Sanktpēterburgā, Iekšlietu ministrijas Celtniecības tehniskajā komitejā, ieguva būvatļauju. Viņš Rīgā uzcēla daudz koka un vairāk nekā 40 daudzstāvu mūra dzīvojamu ēku, galvenokārt greznās, izkoptās neorenesanses formās. Ar efektīgu apjomu plastiku izceļas viņa daudzstāvu mūra celtnes Bezdelīgu ielā 12 (1902), Blaumaņa ielā 25 (1899), Matīsa ielā 64 (1899), Aleksandra Čaka ielā 65 (1901), Nometņu ielā 7a (1902), Stabu ielā 55 (1901) un Uzvaras bulvārī 2 (1900), kā arī koka ēka Kalnciema ielā 62 (1902). Nams Uzvaras bulvārī 2 ir viens no izcilākajiem arhitektūras veidojumiem Daugavas kreisajā krastā tieši iepretim Vecrīgai. Būs svarīgi panākt tā harmonisku sasaisti ar paredzēto Nacionālās bibliotēkas jaunceltni. Stabu ielā 13, Baznīcas ielas stūrī, paceļas viena no nedaudzajām jūgendstila formās veidotajām V. Hofmaņa ēkām (1907).

V. HOFMANIS. ĪRES NAMS UZVARAS BULVĀRĪ 2. 1900

V. HOFMANIS. ĪRES NAMS NOMETŅU IELĀ 7a. 1902

V. HOFMANIS. ĪRES NAMS STABU IELĀ 13. 1907

Sanktpēterburgā būvniecības vienlaikus ar V. Hofmani ieguva arhitekts-autodidakts **Indriķis** (jeb Heinrihs) **Devendruss**. Viņa radošais sniegums ir ļoti bagāts (ap 100 daudzstāvu mūra namu vien!), bet nevienmērīgs. Dažkārt "klibo" viņa celto ēku fasāžu proporcijas, ir arī neveikli plāna risinājumi. Uz dažiem jau divdesmitajos gados izstrādātiem pavisam necilu ēciņu projektiem viņš uzspieda īpašu zīmogu, kura teksts pasludināja tās par autora gara darbiem un brīdināja citus nepiesavināties tajos ietvertās idejas. Šād tad viņam radās profesionālas domstarpības ar pilsētas būvvaldi. Tomēr starp I. Devendrusa darbiem netrūkst arī atzīstamu veiksmju, kā, piemēram, Brīvības ielā 102 (1902), Aleksandra Čaka ielā 39 (1900) un 103 (1903), Tallinas ielā 29/31 (1902), 36 (1900) un 41/43 (1901). Izteiksmīgākās no neaptverami daudzajām viņa celtajām koka ēkām ir Avotu ielā 70 (1897), Kalnciema ielā 29 (1899) un Slokas ielā 36 (1899). 20. gadsimta sākumā vairāku I. Devendrusa celtnu fasādēs vienmērīgi ritmiskajā eklektisma kompozīcijā parādījās arī pa kādam jūgendstila ornamentam, bet dzīvojamais nams Miera ielā 94 (1909) jau iztālēm saista uzmanību ar efektīgu stūra torni un nevainojamo jūgendstila dekoratīvo elementu lietojumu. I. Devendruss aktīvi darbojās savā profesijā arī 20. un 30. gados, taču kopumā viņš, tāpat kā V. Hofmanis, bija īsts eklektisma meistars.

Joprojām laiku pa laikam grāmatās vai periodikā pavīd **Kristapa Morberga** (1844–1928) vārds, dēvējot viņu par vienu no pirmajiem latviešu arhitektiem. Profesors A. Krūmiņš Morberga dzīvei un darbībai veltījis apjomīgu pētījumu⁶. Tajā skaidri un pārliecinoši pierādīts, ka šī uzņēmīgā latviešu censoņa mūža galvenais veikums ir viņa lielais dāvinājums Latvijas Universitātei. Morbergam aizejot viņšaulē, daudzie nami, kas celti pēc J. F. Baumaņa, V. de Grabes un citu arhitektu projektiem, saskaņā ar testamentu kļuva par Universitātes īpašumu.

⁶ Krūmiņš A. Kristaps Morbergs. — Rīga, 1938. — 76 lpp.

V. DEVENDRUSS. ĪRES NAMS MIERA IELĀ 94. 1909

Within the building boom at the turn of the century, an exceptional productivity was shown by W. Hoffmann and H. Devendruss. **Wilhelm Hoffmann** (1869–1945) began his long architectural career in 1897, when he was granted a construction licence by the Construction-Technical Committee of the Ministry of Internal Affairs. He built many timber apartment buildings in Riga, and more than 40 brick apartment houses, mainly relying on very rich, refined Neo-Renaissance forms. His multi-storey brick buildings stand out due to the plasticity of their volume. They are located at Bezdelīgu iela 12 (1902), Blaumaņa iela 25 (1899), Matīsa iela 64 (1899), Aleksandra Čaka iela 65 (1901), Nometņu iela 7a (1902), and Stabu iela 55 (1901), as well as at Kalnciema iela 62 (1902). The building at Uzvaras bulvāris 2 is one of the most distinguished architectural masterpieces on the left bank of the Daugava River, directly opposite the Old City. It will be very necessary to ensure that the new building of National Library of Latvia which is to be built in the same region does not clash with this historical structure. One of the few buildings that W. Hoffmann built in the Art Nouveau style, at Stabu iela 13 on the corner of Baznīcas iela, was completed in 1907.

In St. Petersburg, as was the case with W. Hoffmann, the architect-autodidact **Heinrich Devendruss** was also granted his construction licence. His creative achievement is significant – approximately 100 brick buildings alone – but largely lacking a sense of unity and equilibrium. At times, the proportions of the facades of his buildings are "limp", and some inept planning can be observed. An example of his attitude is that as early as the 1920's, he affixed a special seal on some projects of rather small buildings, the text of which declared these as being the spiritual masterpieces of the author, and warned others not to steal the ideas displayed. Occasionally he had some professional disputes with the City's Construction Department. However, there are also many successes that can be identified among H. Devendruss' works, for example, at Brīvības iela 102 (1902), Aleksandra Čaka iela 39 and 103 (1900 and 1903), Tallinas iela 29/31, 36 and 41/43 (1902, 1900 and 1901). The most expressive of the huge number of Devendruss' buildings are those at Avotu iela 70 (1897), Kalnciema iela 29 (1899), and Slokas iela 36 (1899).

At the beginning of 20th century, several of the facades of H. Devendruss' buildings introduced, within their unified and rhythmically eclectic compositions, an occasional element of Art Nouveau ornamentation. The apartment building at Miera iela 94 (1909) captures attention at a considerable distance with its very effective corner tower and is flawless utilization of Art Nouveau decorative elements. H. Devendruss worked actively in his profession in the 1920's and 1930's as well, but he, like W. Hoffmann, was a real master of the style of Eclecticism.

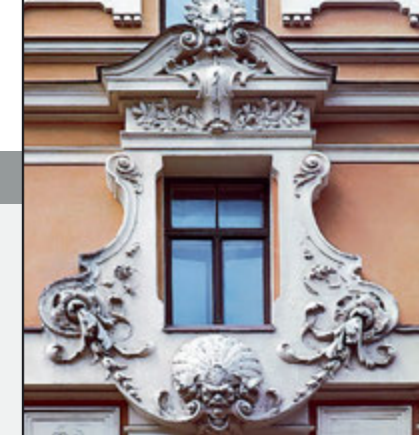
Even now from time to time books or periodicals mention **Kristaps Morbergs** (1844–1928); he is referred to as one of the first architects of Latvian nationality. Professor A. Krūmiņš devoted an extensive research effort on Morberg's life and work⁶. It is clearly shown that the most significant achievement of this

V. DEVENDRUSS. ĪRES NAMS ALEKSANDRA ČAKA IELĀ 39. 1900

R. CIRKVICIS. ĪRES NAMS VILANDES IELĀ 1. 1898

R. CIRKVICIS. ĪRES NAMS VILANDES IELĀ 11. 1899

R. CIRKVICIS. ĪRES NAMS RŪPNIECĪBAS IELĀ 1. 1903

R. CIRKVICIS. ĪRES NAMS VILANDES IELĀ 2. 1903

Savdabīgu vēlā, plastiski piesātinātā eklektisma celtņu ansamblī radīja arhitekts **Rūdolfs Heinrihs Cirkvics** (1857–1926). To veido Īres nami Ausekļa ielā 2, 4 un 6, Elizabetes ielā 9 un Vilandes ielā 1, 3, 5, 7 un 11 (visi 1898–1899). Turpat atrodas arī 1903. gadā celtā ēka Vilandes ielā 2 ar otru fasādi Rūpniecības ielā 1. Tā jau ir raksturīgs eklektiski dekoratīvā jūgendstila paraugs: iztālēm ēkas arhitektūra izskatās tāpat kā visām citām eklektisma fasādēm — ar vienmērīgā ritmā vienmērīgi piesātinātu apdari, taču tuvplānā redzams, ka te nav lietoti tikpat kā nekādi iepriekšējo stilu elementi un detaļas, aizstājot tās ar raksturīgajiem jūgendstila dekoratīvajiem veidojumiem.

ambitious Latvian is his gift of buildings to the University of Latvia. Upon his death, many of the buildings owned by Morberg, which were built by J. F. Baumanis, V. de Grabbe and other architects, were left to the University in his testament.

A late but rich ensemble of Eclecticism style buildings was created by architect **Rudolph Heinrich Zirkwitz** (1857–1926). It consists of a series of apartment buildings at Ausekļa iela 2, 4 and 6, Elizabetes iela 9, and Vilandes iela 1, 3, 5, 7, and 11 (all 1898–1899). The latter place is also the location of a building dating from 1903 at Vilandes iela 2 with its other facade at Rūpniecības iela 1. It is rather characteristic of the eclectically decorative style of Art Nouveau: at a distance, the building looks the same as all Eclecticism facades with a rich finish and saturation of details and a steady rhythm; however, upon closer observation, it can be seen that almost none of the elements and details of previous styles have been used here — they have been masterfully replaced by the characteristic decorative patterns of Art Nouveau.

19. GADSIMTA MEISTARI

Ar jūgendstila attīstību Rīgā nesaraucami saistīts arī arhitekta **Alfrēda Ašenkampfa** (1858–1914) vārds. Pēc viņa projekta celta pati pirmā jūgendstila ēka Rīgā — Groseta nams Audēju ielā 7 (1899). Kopā ar arhitektu **Maksi Šervinski** (1877–1909) 1901. gadā viņš izveidoja Rīgas 700 gadu jubilejas izstādi, kas bija vesela jaunmōdīgo jūgendstila dekoratīvo formu izrāde. Viņš ir autors koka dzīvojamajai ēkai Kristapa ielā 2/4 (1904), kas ar savām jūgendstila arhitektoniskajām detaļām ir liels retums Rīgas koka arhitektūrā. Jūgendstila arhitektoniskā izjūta atspoguļojas arī īres namos Miesnieku ielā 7 un Pils ielā 13/15 (1905). A. Ašenkampfa daiļrades lielāko daļu veido izsmalcinātas eklektisma ēkas. Savukārt eklektisma "ķieģeļu stila" variants izmantots Jonatana biedrības skolā Mārtiņa ielā 7 (1900) un īres namos Aleksandra Čaka ielā 91 (1897) un Visvalža ielā 1 (1897). Ķieģeļu virsmas kombinācijas ar cementa lējumā vai apmetumā veidotām detaļām arhitekts lietojis lielākajā daļā no savu celtnu fasādēm. Izteismīgākās ir Brīvības ielā 169 (1899), Meža ielā 1 (1896) un Mārupes ielā 1 (1896). Pēdējās ēkas kāpņu telpas sienas visā augstumā rotāja sižetiski ainavu gleznojumi, kuri 60. gadu beigās pārtriepi ar pelēku eļļas krāsu. 80. gadu sākumā iznīcinātas arī jūgendstila vitrāžas lifta šahtā Brīvības ielā 52 (1902). Arī Blaumaņa ielā 36 (1901) īres nama fasādi rotā bagāts arhitektonisko detaļu un rotājumu klāsts, bet ēkas ieejas hallē saglabājies autentisks griestu gleznojums, kas, tāpat kā mājas tāfele, veidots jūgendstila ornamentālajā valodā. Ēka joprojām saglabājusi Rīgas kādreizējās godības elpu. Izkopta detaļu kultūra raksturīga arī daudzajām A. Ašenkampfa koka celtnēm, piemēram, Baložu ielā 21 (1897), Kalnciema ielā 25b (1899), Melnsila ielā 13 (1899) u. c.

Visu arhitektu veikumu šajā apskatā, protams, nav iespējams aptvert. Vairākas interesantas Rīgas 19. gadsimta būvmākslas parādības aplūkotās sekojošos stāstos par atsevišķiem augstākās raudzes Rīgas arhitektūras meistariem.

Alfrēds Ašenkampfs

The idea of Art Nouveau and its development and progress in Riga can be linked most strongly with architect **Alfred Aschenkampff** (1858–1914). The very first Art Nouveau building in Riga was constructed according to his design – it is the Grasset's building at Audēju iela 7 (1899). In collaboration with architect **Max Scherwinsky** (1877–1909), he created the Riga 700th anniversary exhibition in 1901, which was an excellent display of the newly introduced Art Nouveau style in its various forms. He is the author of a timber residential building at Kristapa iela 2/4 (1904), which, with all of its Art Nouveau details, is a rarity when it comes to timber architecture in Riga. Something of the architectural feeling of the Art Nouveau is reflected in the apartment buildings at Miesnieku iela 7 (1905) as well; however, the greatest part of the creative repertoire of A. Aschenkampff consists of refined and carefully thought out Eclecticism style buildings. The "brick-style" variation of Eclecticism is employed for the Jonathan Society School at Mārtiņa iela 7 (1900) and several apartment buildings at Aleksandra Čaka iela 91 (1897) and Visvalža iela 1 (1897). The elegant combinations of details formed in the brick surfaces and cement mouldings have been utilized by the architect in most facades of his buildings. The most expressive of these are at Brīvības iela 169 (1899), Meža iela 1 (1896), and Mārupes iela 1 (1896). The entire entrance hall and staircase of the latter was decorated with scenic landscape paintings, which at the end of the 1960's, were covered with grey oil paint. The extraordinary

A. AŠENKAMPFS. ĪRES NAMS BRĪVĪBAS IELĀ 169, 1899

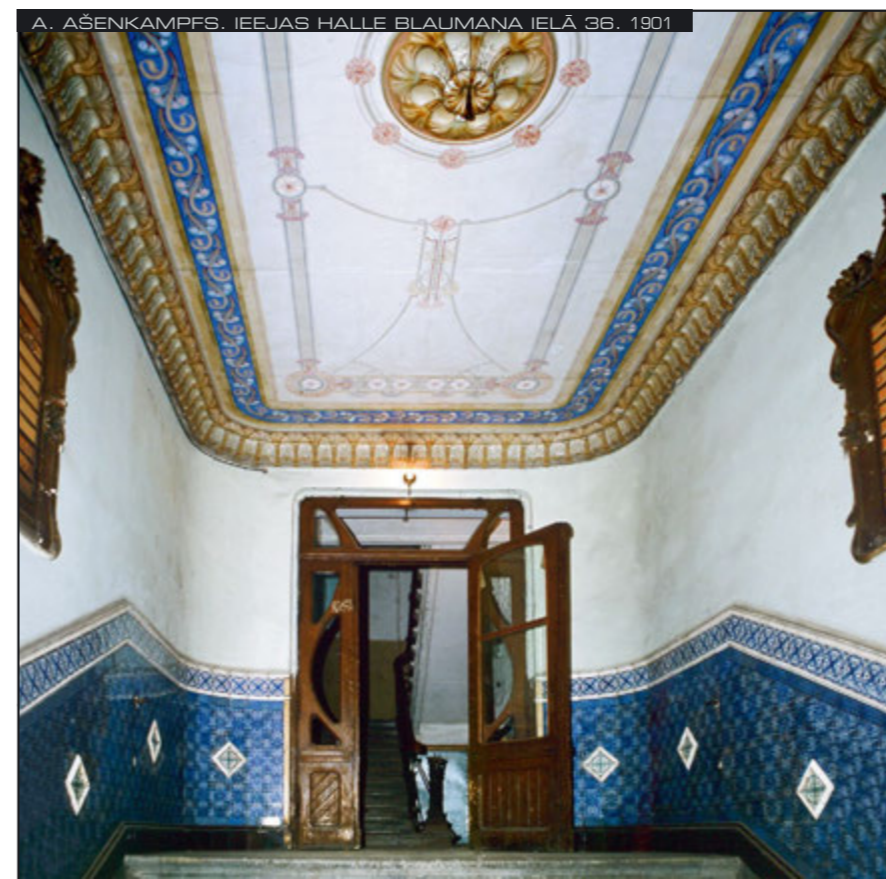
A. AŠENKAMPFS. ĪRES NAMS BRĪVĪBAS IELĀ 52, 1902

A. AŠENKAMPFS. ĪRES NAMS AUDEJU IELĀ 7, 1899

A. AŠENKAMPFS. IEEJAS HALLE BLAUMAŅA IELĀ 36, 1901

Art Nouveau stained glass panels in the elevators at Brīvības iela 52 (1902) were destroyed at the beginning of the 1980's. The facade, which was created in Neo-Renaissance forms, stands out with an amazingly well developed plasticity of volume and fine details. The apartment building at Blaumaņa iela 36 (1901) has an unusually rich decorated facade. The entrance hall of the building still shows a unique ceiling painting which was formed in the ornamental language of the Art Nouveau style. This building has preserved the feeling and scope of Riga's former grandeur. A refined culture of detail is characteristic of many of A. Aschenkampff's timber structures as well; for example, at Baložu iela 21 (1897), Kalnciema iela 25b (1899), and Melnsila iela 13 (1899).

It is impossible, of course, to list and analyse the achievements of all of the architects of this period in this review – several very interesting elements and phenomena within the architecture of 19th century Riga have been examined in the following chapters, which review the accomplishments of specific architectural masters of Riga.

JOHANS DANIELS FELSKO

Johana Daniela Felsko (1813. 30. X Rīgā–1902. 07. X Rīgā) vārds nesaraucami saistīts ar Rīgu pilsētas vēsturē sevišķi nozīmīgā laikposmā, kad sākās tās izaugsme par mūsdienu lielpilsētu. Veselus 35 gadus (1844–1879) viņš bija Rīgas galvenais arhitekts. Lielākais arhitekta darba auglis ir Rīgas centra pilsētbūvnieciskais veidols.

Vispirms J. D. Felsko apguva mūrnieka amata prasmi pie Rīgas būvmeistara J. D. Gotfrīda, tad strādāja par zelli Varšavā un Poznaņā. Ar Rīgas Rātes stipendiju no 1835. līdz 1840. gadam studēja arhitektūru Kopenhāgenā, tad atgriezās Rīgā un uzsāka savu raženo profesionālo darbību. 1843. gadā viņš kļuva par Rīgas mūrnieku amatu cunftes vecāko, bet 1851. gadā Sanktpēterburgas Mākslas akadēmija viņam piešķīra brīvmākslinieka grādu.

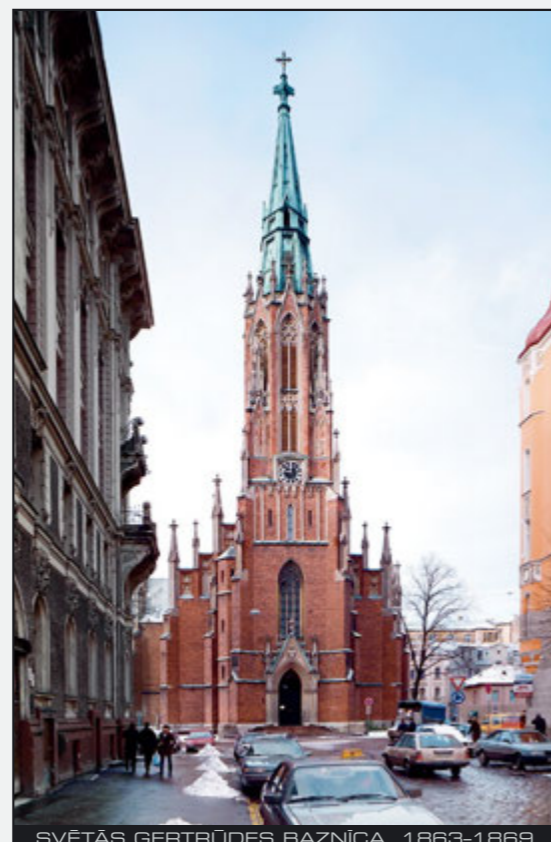
Viens no pirmajiem lielākajiem J. D. Felsko darbiem bija Rīgas Rātsnama pārbūve 1848. gadā. Gandrīz 100 gadu vecajam klasicisma stila piemineklim arhitekts visai delikāti "uzsēdināja" trešo stāvu, prazdams saglabāt harmonisku mērogu un celtnes kopējo vēsturisko raksturu (kara laikā izdegušo Rātsnamu nojauc 1954. gadā. 1965. gadā tā vietā uzcēla Rīgas Tehniskās universitātes Aparātu būves fakultātes kastveida ēku, kuru savukārt daļēji nojauc 2000. gadā, tās vietā uzceļot Rātsnama imitāciju). Nākamajā gadā Felsko no jauna uzcēla neogotisko torni Jāņa baznīcai, kas saglabāties vēl šobrīd.

Pilsēta tomēr nav tikai tās nami, baznīcas, skolas, sabiedriskās ēkas. Celtnes ir pilsētas miesa, bet skeletu veido ielas un laukumi, tās pilsētbūvnieciskā plānojuma struktūra.

Līdz pagājušā gadsimta vidum Rīga bija ar zemesvalņiem, bastioniem un ūdensgrāvjiem apjots cietoksnis. Apkārt tam pletās klaja esplanāde, bet aiz tās — priekšpilsētas, kurās drīkstēja celt vienīgi mazstāvu koka ēkas. Kara gadījumā tās nodedzināja, lai paplašinātu esplanādi brīvai apšaudei no cietokšņa. Šāds liktenis Rīgas priekšpilsētas piemeklēja arī 1812. gadā. Šis stāvoklis nopietni traucēja pilsētas normālai attīstībai, jo nebija vairs iespējams atrast vietu jaunu kapitālu ēku celtniecībai. 1856. gadā Krievijas cars atļāva cietoksni nojaukt. J. D. Felsko kopā ar savu kolēģi arhitektu Oto Dīci nekavējoties ķērās pie pilsētas centra pārveidošanas projekta, un tajā pašā gadā tas bija gatavs. Nākamajā gadā cars šo projektu apstiprināja, un rudenī

RĪGAS RĀTSNAMA PĀRBŪVES PROJEKTS. 1848.

SVĒTĀS ĢERTRŪDES BAZNĪCA. 1863-1869

RĪGAS CENTRA PĀRVEIDES PROJEKTS. 1856

SVĒTĀ JĀŅA BAZNĪCAS TORNIS. 1849

The name of Johann Daniel Felsko (October 30, 1813, Riga – October 7, 1902, Riga) is inseparably tied to the history of the city of Riga during very significant time period, which saw the start of Riga's growth into the metropolitan city it is now. He spent 35 years (1844–1879) as the chief architect of Riga. The most significant accomplishment of his creative work is the development of the center of Riga. J. D. Felsko learned the building profession by being an apprentice to J. D. Gottfried, architect of Riga and master of the craft, and then worked as an apprentice in Warsaw and Poznan. With a scholarship from Riga Town Council, he studied architecture from 1835 to 1840 in Copenhagen, then returned to Riga and began his very productive professional career in this city. In 1843 he became an elder of Riga Bricklayers' Union, but in 1851 the St. Petersburg Academy of Arts awarded him the degree of Free Artist.

One of the first large projects by J. D. Felsko was the reconstruction of the Riga Town Hall in 1848. The architect constructed a third storey on top of the almost 100-year old monument of the Classicism style, while still preserving its harmonic scale and the overall historic character of the building. The building of the Riga City Hall, which burned down during World War II, was torn down completely in 1954, and a boxy building for one of the departments of Riga Technical University was put up on the site in 1965. In 2000 that building was partly torn down in order to make room for a new city hall. In 1849 Felsko renovated the Neo-Gothic tower of St. John's church, which remains in place to this day. A city does not, however, consist only of buildings, churches and schools, or public structures. Buildings are the external layer, or the skin of the city, but the frame, or skeleton, is formed by the pattern of streets and squares. Up to the middle of the 19th century Riga was surrounded by fortifications, bastions, and moats. The fortress was ringed by an esplanade, but beyond it were the suburbs, in which only small timber buildings, of no more than two floors were allowed. In case of attack, these small houses were burned to the ground in order to expand the esplanade as a field of fire from the fortress. This fate befell Riga's suburbs in 1812. This situation was a major obstacle to the normal development of the city. Since it was no longer possible to find space for the construction of new large buildings inside, in 1856 the Tsar of Russia approved the raising of fortress, and J. D. Felsko, together with his colleague Otto Dietze started to develop a plan for the reconstruction of the city without delay. In the fall of that year, the work was done. In the following year, the Tsar approved this plan, and the same fall, the

ANGLIKĀŅU BAZNĪCA ANGLIKĀŅU IELĀ 2A. 1859

RĪGAS REĀLGIMNĀZIJA RAINA BULVĀRĪ 8. 1874

rīdzinieki ķērās pie vaļņu norakšanas. Lai samazinātu kopējās darbu izmaksas, sākotnējo projektu vairākkārt pārveidoja, taču J. D. Felsko iecere pamatvilcienos saglabājās un pakāpeniski ieguva reālus apveidus Rīgas bulvāru loka apbūvē. Tas ir lielisks pilsētbūvnieciskais ansamblis ar bijušo cietokšņa grāvju vietā izveidoto kanālu kā galveno kompozīcijas asi, ap kuru izkārtoti apstādījumi, brīvēstāvošas sabiedriskās ēkas un atsevišķi perimetrāli apbūvēti dzīvojamo ēku kvartāli. Septiņdesmitajos gados likvidēja arī Citadeles cietoksni, un arī tā esplanādes teritoriju pārveidoja pēc J. D. Felsko un O. Dices projektā fiksētajiem principiem. Līdzīgi Rīgai, lielākā daļa Eiropas pilsētu bija vaļņiem un bastioniem apjosti cietokšņi, un to plāni atgādināja daudzstaru zvaigznes. 19. gs. otrajā pusē cietokšņi gandrīz visur izzuda, tomēr ir pavisam nedaudz pilsētu, kuru centri tika pārveidoti kompleksi, pēc vienotas ieceres, un ieguva ansambļa raksturu. Klasisks 19. gs. pilsētbūvniecības piemineklis ir slavenais Vīnes Rings, kura izveides projekts radās 1859. gadā — pāris gadu vēlāk nekā Rīgā!

Pilsētbūvniecība savā ziņā ir nepateicīgākā vides veidošanas mākslas nozare, jo pilsētbūvnieks sava darba augļus reti kad dabū redzēt pilnībā: pilsētu ceļ paaudzēm ilgi, neviena pilsēta

residents of Riga began digging up the old fortifications. The initial project underwent several alterations in order to decrease the costs, significantly however, J. D. Felsko's basic ideas were preserved and gradually were implemented in the construction of the semi-circle of Riga's boulevards. The result is a superb urban ensemble with a canal – formed from the moat of the fortifications – becoming the central axis of the composition, which in turn, borders with free-standing public buildings, green spaces, and separate blocks of apartment buildings.

In the 1870s, the citadel fortress was also torn down, and the esplanade territory of the fortress was re-designed following the guidelines advanced in the designs of J. D. Felsko and O. Dietze. Similarly to Riga, most of the cities of Europe were once nothing more than fortresses surrounded by bastions and ramparts, and the plans of these cities resembled multi-pointed stars. During the latter half of the 19th century, the fortresses disappeared almost everywhere. However, there are only a few cities whose downtown areas underwent reconstruction following a coherent and unified concept. Such a classic monument to 19th century urban planning is the famous Vienna Ring, which

īstenībā nekad nav pilnīgi gatava, turklāt dzīve pilsētplānojumā allaž ienes korekcijas. Taču Rīgas bulvāru ansamblis ir Eiropas mēroga unikāls pilsētbūvniecības piemineklis, kurš gan saista Vecpilsētu ar bijušo priekšpilsētu kapitālās apbūves rajoniem, gan nodrošina nepieciešamo intervālu starp abām pilsētas daļām.

1879. gadā, kad jaunizveidotajā pilsētas būvvaldē strādāja pie jauna pilsētas centrālās daļas ģenerālplāna, izraisījās plašas diskusijas par dzelzceļa uzbērums starp staciju un Daugavas tiltu. J. D. Felsko, kas jau pirms gada bija aizgājis pensijā, nāca klajā ar tiem laikiem visai novatorisku priekšlikumu sliežu ceļus šajā posmā veidot uz estakādes. Šī doma gan palika vienīgi idejas līmenī, toties J. D. Felsko ieteikums preču staciju būvēt bijušo pilsētas ganību teritorijā tika realizēts pēc gadsimta ceturkšņa.

J. D. Felsko radošais talants iemiesojās arī daudzās celtnēs, it īpaši sabiedriskajās ēkās, kas kuplā skaitā rotā Rīgas centru.

Pēc J. D. Felsko projektiem celta vesela virkne baznīcu — Mārtiņa (1851, pārbūvēta 1887. gadā pēc H. Šēla projekta), vecā Sv. Ģertrūdes (1863-1868), Anglikāņu (1859), Sv. Trīsvienības baznīca Sarkandaugavā (1876-1878), kā arī Sv. Annas (1857-1859) un Sv. Nikolaja (1873-1874) baznīcas Piņķu muižā. Tās visas ir neogotiskas, ar krāšņu un meistarīgi veidotu

SVĒTĀS TRĪSVIENĪBAS BAZNĪCA. 1876-1878

arhitektonisko apdari. Meistars ir autors arī vairākām skolām — pilsētas reālģimnāzijai (tagad 1. ģimnāzija Raiņa bulvārī 8, 1874), reālskolai (tagad 2. vidusskola Krišjāņa Valdemāra ielā 1, 1876–1879) un Amatnieku biedrības skolai Aspazijas bulvārī 34 (1876), bijušajai Sadovņikova nabagmājai (tagad poliklīnika Sadovņikova ielā 20, 1873), vairākām dzīvojamām ēkām — Antonijas ielā 2 (1879), Elizabetes ielā 49 (1870), Brīvības ielā 71 (1879), Šķūņu ielā 11 (1854) u. c. Arhitekts savās celtnēs lietojis plašu eklektisma stila formālo izteiksmes līdzekļu gammu — tajās ir gan kaut kas no renesanses, gan arī t. s. apaļloka stils ("Rundbogenstil"), taču visiemīlotākā viņam bija neogotika. Turklāt katrā celtnē tā skan atšķirīgā tonkārtā. Neogotisku J. D. Felsko savā Rīgas centra rekonstrukcijas projektā bija iecerējis arī tirdzniecības pasāžu Daugavmalā (palika nerealizēta), tāda bija arī pilsētas gāzes fabrika (tagad Ūdens un kanalizācijas saimniecības pārvalde Basteja bulvārī 1, 1861), kurā gan vairs nav impozanto gāzes rezervuāru celtnu.

Laikam gan viena no visefektīgākajām J. D. Felsko celtnēm ir Mazās jeb Amatnieku ģildes nams Amatu ielā 3/5 (1864–1866). Tā arhitektūra veidota unisonā ar nedaudz vecāko kaimiņēku — Lielo ģildi, bet arhitekts tolaik līdz pēdējai iespējai sablīvētajā viduslaiku apbūvē ēkas priekšā prata iekārtot nelielu skvēriņu, ko visai atziniģi novērtēja laikabiedri. Ļoti grezni apdarinātas iekštelpas. Daudzas logailas aizpilda vitrāžas, kas veidotas Hannoverē pēc mākslinieka A. Freištatla zīmējumiem. Kādā tagadējās aktieru telpas logā redzami arī vitrāžu autora un J. D. Felsko portreti.

was created in 1859, a few years later than the boulevard ring of Riga.

Urban planning is, in its own peculiar way, the most frustrating part of effect to create a built environment due to the fact that the planner himself is rarely around long enough to see the fruits of his labour — city development may span for several generations, and no city is ever quite "finished." Furthermore, evolving forces and events almost inevitably tend to force modification to even the best-laid plans. However, the ensemble of boulevards in Riga can be looked upon as a unique urban achievement. This powerful feature links the Old City to the formerly suburban areas and simultaneously provides the necessary spacing between the two distinct parts of the city.

In 1879, when the newly formed municipal Construction Department was drafting a new master plan for the central district of the city, extensive discussions began regarding the construction of railroad tracks between the central station and the Daugava bridge. J. D. Felsko, who had already been in retirement for a year, initiated and defended an idea that was innovative for that time — namely, that the railroad tracks should be constructed on an elevated viaduct. This suggestion was never put into practice, but J. D. Felsko's idea of building the freight station on the former public grazing lands was respected, and it materialized a quarter of a century later.

ĪRES NAMS ANTONIJAS IELĀ 2. 1879

REĀLSKOLA KRIŠJĀŅA VALDEMĀRA IELĀ 1. 1876-1879

Sekmīgais un raženais J. D. Felsko darbs tika novērtēts arī ar vairākiem ordeņiem. Salīdzinot ar mūsu neseno pagātņi, pagājušajā gadsimtā tiem bija pavisam cits svars un nozīme. 1864. gadā Baltijas ģenerālgubernators, iesakot apbalvot arhitektu ar 3. pakāpes Sv. Staņislava ordeni, rakstīja: "Rīgas pilsētas arhitekts, gubernas sekretārs (tā bija viena no cara laika ierēdņiem piešķiramajām "čīnām" — J. K.) Felsko sava vairāk nekā 20 gadus ilgā dienesta laikā ar savām zināšanām un nenogurdināmo darbību ir ievērojami pakalpojis Rīgas pilsētai... Ātra un sekmīga daudzu sabiedrisku darbu izpilde galvenokārt pierakstāma gubernas sekretāra Felsko pieredzei, teicamai lietpratībai būvmākslā un nenorimstošajam darbam."¹

Regālijas tomēr nav galvenais. Rīga un rīdzinieki būs mūžam parādā savam pirmajam galvenajam Arhitektam par viņa mūža neatkārtājamo veikumu.

¹ Centrālais Valsts vēstures arhīvs Sanktpēterburgā, 1284. f., 241. apr., 56. l., 474.–475. lp. The Central State Historical Archive in St. Petersburg, 1284/241/56 — p. 475.

MAZĀ ĢILDE AMATU IELĀ 3/5. 1864-1866

A whole array of churches came into being, as designed by J. D. Felsko: St. Martins church (1851; extended in 1887 according to a project by H. Scheel), the Old St. Gertrud (1863–68), the Anglican church (1859), St. Trinity church in the suburb of Sarkandaugava (1876–78), the St. Ann (1857–59) and St. Nikolai church (1873–74), both on the lands of the Piņķu mansion. All of them are Neo-Gothic in style with colourful and eloquent architectural touches. This master is also the author of several schools: the municipal grammar school, now the High School Nr. 1 at Raiņa bulvāris 8 (1874), another grammar school, now the High School Nr. 2 at Krišjāņa Valdemāra iela 1 (1876–79), and the Craftsmen's Association school at Aspazijas bulvāris 34 (1876). He also designed the Sadovnikow home for the poor (now a walk-in clinic) at Sadovņikova iela 20 (1873), various apartment buildings at Elizabetes iela 49 (1870), Antonijas iela 2 (1879), Brīvības iela 71 (1879), Šķūņu iela 11 (1854), and a few others. The architect utilized a rather wide spectrum of the formal elements of Eclecticism style in his buildings: elements of the Renaissance and of the so-called "semi-circle" style ("Rundbogenstil") can be found; however, his favourite was Neo-Gothic. This style appears in completely different forms and tones from building to building. J. D. Felsko, in his reconstruction project for Riga's center envisioned the river-bank development of the Daugava in a Neo-Gothic style as well; however, this particular dream of his has remained unfulfilled. He applied the same vision to the municipal gas works (which now houses the water and sanitation administration) at Basteja bulvāris 1 (1861), which, however, no longer possesses the imposing gas tanks that once stood there. Perhaps one of the most effective of J. D. Felsko buildings is the Small (or craftsmen) Guild at Amatu iela 3/5 (1864–66). This building's architecture is in harmony with that of its slightly older neighbour — the Large Guild. The architect arranged a small square in front of the very bulky Medieval-like construction that already stood there. This feature was evaluated very positively by his contemporaries. The interior is very grand and ornate. Many of the windows are decorated with stained glass from Hannover by the artist A. Freistat. In the window of the rooms now used by actors, the portraits of the author of the paintings, as well as that of J. D. Felsko can be seen.

The work of J. D. Felsko was acclaimed, and he was awarded various medals. In 1864, the Governor General of the Baltic region, in nominating the architect for a 3rd class St. Stanislaw's medal wrote: "The architect of the city of Riga, the Governmental Secretary, Mr. Felsko, in his more than 20 years of service has, with his knowledge and selfless work done a huge service to the city of Riga... The rapid and successful completion of many community projects are the direct result of the vast experience and commendable level of his understanding of architecture and endless and continuous work..."¹.

Medals and awards are not, however, the principal evidence of accomplishment. Riga and its residents will forever be in debt to its first and most significant chief architect for his work of a lifetime that could never be replicated.

KĀRLIS FELSKO

Mūsdienu Rīgas centra lielās būvēšanas laikā 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā viens no pašiem ražīgākajiem arhitektiem bija Kārlis Johans Felsko (1844. 18. V Rīgā–1918. Rīgā). Pēc viņa projektiem Rīgā uzcelts vairāk nekā 115 daudzstāvu mūra dzīvojamu un sabiedrisko ēku, rūpnīcu un citu celtnu, un vēl neapzināts skaits koka māju. No tām gan daudzas, pateicoties pilsētas sava laika varasvīru pūlēm, 70. un 80. gados nozudušas (piemēram, 1898. gadā celto skaisto koka ēku Brīvības ielā 175 nojauca 1988. gadā). Ielas apbūves ainavā lielākoties palika neglīti tukšumi — kā izsisti zobi smaidā pavērtā mutē. Ja arī vietā nāca kas cits, tad šo jaunbūvju arhitektūras mākslinieciskā kvalitāte lielākoties nav pat salīdzināma ar jebkuru no K. Felsko darbiem. Rīgā vairāk par viņu uzcēluši vienīgi K. Pēkšēns un J. Alksnis.

Arhitektūra Kārlim Felsko bija ielikta jau šūpulī: viņa tēvs J. D. Felsko bija Rīgas galvenais arhitekts (1844–1879). K. Felsko baudīja labu akadēmisko izglītību. Viņš apmeklēja luterāņu draudzes skolu Rīgā un trīs gadus strādāja sava tēva būvbirojā, bet no 1863. līdz 1865. gadam mācījās Zīgenes (Vestfālē, Vācijā) būvskolā, tad studēja Berlīnes būvakadēmijā un papildināja zināšanas pazīstamo vācu arhitektu Hudes un Hennikes būvbirojā. No 1866. līdz 1867. gadam viņš studēja Sanktpēterburgas Mākslas akadēmijā, kur ieguva brīvmākslinieka grādu. Atgriezies Rīgā, J. D. Felsko strādāja par būvneidentu Rīgas pilsētas valdē un vienlaikus par zīmēšanas skolotāju Amatnieku skolā. No 1875. līdz 1887. gadam K. Felsko bija profesoru G. Hilbiga un pēc tam J. Koha asistents Rīgas Politehniskajā institūtā.

Šajā laikā arī sākās K. Felsko aprīnojami produktīvā radošā darbība. Arhitekts bija īsts eklektisma meistars. Eklektisma stila mākslinieciskā metode bija tikpat kā ar viņa garu un dvēseli saaugusi, šī stila formālās izteiksmes valodā viņš sasniedza īstu profesionālu virtuozitāti. Viņa celtnes atrodamas visos Rīgas nostūros.

Pilsētas centrā grūti atrast tādu vietu, no kuras nevarētu redzēt vismaz kādu K. Felsko būvētu namu. Daudz to ir bulvāru ansamblī, piemēram, Jura Alunāna ielā 3 (1897) 4, 6 (1879) un 9 (1885), Elizabetes ielā 4 (1883) un 12 (1886), Kalpaka bulvārī 10 (1884) u. c. Vecrīgā pēc viņa projektiem būvētas ēkas Smilšu ielā 7 (1890) un 12 (1897), Grēcinieku ielā 28 (1896), Vaļņu ielā 7 (1894) un 21 (1893), Šķūņu ielā 3 (1894) u. c. Pēdējā, tāpat kā daudzas citas Vecrīgā, radušās, kapitāli pārbūvējot senāku celtni. Arī ēkai Kaļķu ielā 18 (1884) K. Felsko uzcēla divus augšējos stāvus, apakšējiem rūpīgi saglabājot vērtīgos baroka laikmeta apdares elementus un detaļas. 1848. gadā līdzīgi bija rīkojies arhitekta tēvs J. D. Felsko, uzbūvējot trešo stāvu Rīgas Rātsnamam.

IRES NAMS KAĻĶU IELĀ 18. 1884

One of the most productive architects during the building boom of the late 19th century and early 20th century was Karl Johann Felsko (May 18, 1844, Riga – 1918, Riga). More than 115 multi-storey brick apartment and public buildings, factories, and other buildings were constructed following his designs, as well as an still unknown number of timber houses. Of these, many have disappeared due to the policies of city leaders in the 1970s and 1980s (for example, the beautiful timber building at Brīvības iela 175 (1898, torn down in 1988)). The resulting streetscape was punctuated by depressing empty areas, similar to a toothless smile. If something else was built in these spaces, the artistic quality of these modern structures had been in no way comparable to any of K. Felsko's works. The only other architects who built more buildings in Riga were K. Pēkšēns and J. Alksnis.

The building arts accompanied K. Felsko from the cradle; his father was the chief architect of Riga J. D. Felsko (1844–1879). K. Felsko received an excellent academic education. He attended the Lutheran Congregational school in Riga and worked with his father in his private practice for three years, but, from 1863 to 1865, he attended Siegen school of architecture in Westfalen Germany, then went on to continue his studies at the Berlin Architectural Academy and supplemented his experience and skills by working in the private practice of the German architects Hude and Hennicke. From 1866 to 1867 he studied at St. Petersburg Academy of Arts, where he was awarded the title of Free Artist. Upon returning to Riga he worked as a building inspector in Riga municipality and, at the same time, as an art and drawing instructor at Riga Craftsmen's school. From 1875 to 1887, K. Felsko was an assistant to the professors J. Koch and G. Hilbig at Riga Polytechnic Institute.

It was during this latter period that an astonishingly productive phase began in the life of this architect. He was a true master of the Eclecticism style. The artistic methods of Eclecticism were a part of him, his body and soul. In this style he

NOLIKTAVAS MASKAVAS IELĀ 16 UN 14. 1878

Rātslaukums bija Vecrīgas sirds. Šodienas un rītdienas paaudžu uzdevums ir atgūt tā spožumu pēc katastrofālajiem Otrā pasaules kara un pēckara laika postījumiem, rīkojoties tikpat radoši un laikmetīgi, kā to darīja K. Felsko un viņa laikabiedri.

Sava veida punktu uz "i" šī ansamblja arhitektoniskajā izveidē savulaik uzlika Kārlis Felsko. No 1889. līdz 1891. gadam pēc viņa projekta pārveidoja tirgonim E. Šmitam piederošo vienkāršo divstāvu ēciņu, kas atradās līdzās Melngalvju namam. K. Felsko tai uzcēla augstu, plastiski bagātu, pret Rātslaukumu vērstu greznu zelmīni, kura siluets bija līdzīgs Melngalvju namam, taču arhitektoniskā apdare — gluži citāda. Šo celtni E. Šmits izīrēja Švābes komercfirmam, tāpēc tautas mutē tas ieguva ar Švābes nama nosaukumu. Tas bija raksturīgs eklektisma darinājums ar apdarē ritmiski mijkārtojamiem stilizētiem antīkās arhitektūras un renesanses motīviem un uzsvērti horizontālām dzegām, kas kontrastēja ar Melngalvju nama vertikālo gotisko nišu kārtojumu. Kādreiz tika rakstīts, ka K. Felsko projektētais nams ir pretenzīva celtnē, kas "mākslinieciskā ziņā stipri vājina Melngalvju nama arhitektonisko izteiksmi",¹ taču patiesībā bija

¹ Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīga, 1935. — 13. sēj. — 26535. sl.

ĪRES NAMS MARIJAS IELĀ 5. 1895

ĪRES NAMS BAZNĪCAS IELĀ 25. 1897

otrādi — bez sava jaunā kaimiņa Melngalvju nams drīzāk izskatījās kā grezna rotaļlieta tukšā plauktā. Zīmīgi, ka visos līdz mums nonākušajos fotouzņēmumos Melngalvju nams fiksēts kopā ar Švābes māju. Arī abu ēku atjaunošana notika vienlaikus (1995–1999).

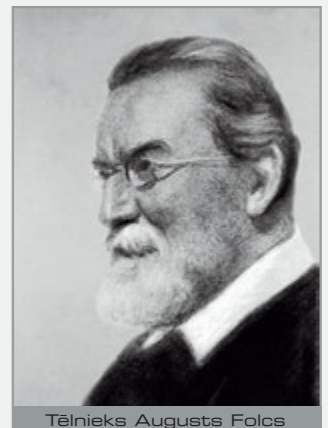
Aiz Rātsnama, kādreizējā Svērtuves ielā, atradās vēl viens K. Felsko meistardarbs — Jakša tirdzniecības nams (1900–1901, kopā ar arhitektu K. Neiburgeru), kas savulaik bija vienīgais modernais universālveikals pilsētā. Arī tas aizgāja bojā, taču vecie rīdzinieki vēl labi atceras tā grezno fasādi ar keramikas flīzišu mozaiku (veidota pēc Nirnbergas arhitekta T. Eiriha skices). Ēka bija veidota metāla karkasa konstrukcijā, tajā bija uzstādīts Rīgā viens no pirmajiem elektriskajiem liftiem.

K. Felsko daiļrade saistīta ar daudzām novitātēm sava laika būvmākslā. Tā, piemēram, viņa projektētais Īres nams Krišjāņa Barona ielā 25 jeb Blaumaņa ielā 26 (1896) ir viens no pirmajiem, kura plānojums tuvojas mūsdienu masveidā būvētajām sekciju tipa ēkām.

reached the level of real professional virtuosity. His buildings can be found on virtually every corner of Riga.

It is difficult to find a place in the center of the city from which one cannot see a building that is the work of K. Felsko. Many of them are located in the ensemble of boulevards – for example, on J. Alunāna iela 3, 4, 6 and 9 (1897, 1897, 1879 and 1885), Elizabetes iela 4 and 12 (1883 and 1897), O. Kalpaka bulvāris 10 (1884), and other locations. In Old Riga his buildings are: Smilšu iela 7 and 12 (1890 and 1897), Grēcinieku iela 28 (1896), Valņu iela 7 and 21 (1894 and 1893) and Šķūņu iela 13 (1894). The latter, like many others in Old Riga, were created by reconstruction of an old building. The building at Kaļķu iela 18 (1884), for example, gained two upper floors, while preserving the invaluable Baroque elements and details on the lower part of the building. In 1848 the architect's father did approximately the same thing, when he added a third floor to the Town Hall. The Rātslaukums (City Hall) square at one time was

Visvairāk K. Felsko cēla dzīvojamās ēkas. Daļa no tām ir bagāto pilsoņu mājokļi — villas, piemēram, tingoņa Dāvja Eziša nams Elizabetes ielā 59 (1889) un alus brūža īpašnieka Kristiāna Kārļa Kristapa fon Strika nami Aristīda Briāna ielā 9 (1883 un 1889), kā arī mašīnu fabrikas "Herminghaus und Woormann" īpašnieka villa Slokas ielā 37 (1892). Līdzīgs arhitektoniskais veidols ir tingoņa Riharda Hromzes namam Baznīcas ielā 25 (1897), kura skulpturālos rotājumus veidojis ievērojamais Rīgas tēlnieks A. Folcs, tāpat kā vairākām citām K. Felsko būvēm — Krišjāņa Valdemāra ielā 27/29 (1902), Elizabetes ielā 3 (1899), Lāčplēša ielā 36 (1900), Brīvības ielā 157 (1898), Ģertrūdes ielā 49 (1906) u. c. Tie visi ir daudzstāvu mūra Īres nami, kas faktiski nosaka 19. gadsimta otrās puses pilsētapbūves veidolu. Vēl daļa no K. Felsko paveiktā ir Īres nami Brīvības ielā 173, 195 (1897 un 1895), Dzirnava ielā 9 (1880), 55 (1881), 71 (1883), 111 (1896) un 117 (1884), Elizabetes ielā 24, 26 (1897) un 75 (1890), Marijas ielā 1 (1884), 4 (1896) un 5 (1895) u. c. 19. gs. dažkārt pat sauc par Īres namu gadsimtu.

Tēlnieks Augusts Folcs

ĪRES NAMS KRĪŠJĀNA VALDEMĀRA IELĀ 27/29. 1902

CIGRAS VĀNNŪ IESTĀDE VALŅU IELĀ 10. 1887

the heart of Old Riga, and it is the duty of the present-day and future generations to restore its glory after the devastation that it encountered during and after World War II. We need to be just as creative in our approach as Karl Felsko and his contemporaries were. The name of Karl Felsko can be linked with a distinct highlight in the development of the Town Hall Square.

From 1889 to 1891 a simple two-storey building next to the famous Melngalvju ("Black Heads" or Moors' Heads) House, which belonged to tradesman E. Schmidt, was reconstructed by K. Felsko. He created a high and very ornate pediment, rich in plasticity, directly facing the Town Hall. Its silhouette was similar to that of Melngalvju House, but with a distinctly different architectural finish. This building was rented out by E. Schmidt to the Schwabe company, and thus became the "Schwabe House" to the people. This building was a most characteristic example of Eclecticism, displaying rhythmically intertwined stylized motives from Antique and Renaissance architecture and accented horizontal cornices, which were in a distinct contrast to the vertical arrangements of the Gothic niches of Melngalvju House. It has been written that this building by K. Felsko was very pretentious and that, from an artistic point of view, it weakened the architectonic impression of the famous House¹; however, in reality, exactly the opposite was true – without its new neighbor, Melngalvju House looked like an ornate toy on an empty shelf. It should be noted that in all the photographs that have found their way into our collections, Melngalvju House always appears together with the Schwabe house. In 1995, the simultaneous reconstruction of both these buildings was begun and in 2000 it was completed.

Next to the Town Hall on former Svērtuves iela, there used to be another K. Felsko's masterpieces – the Jaksch Trade building (1900–1991), designed and built in collaboration with the architect K. Neuburger, which was, in its day, the only modern department store in the whole city. This building has also been destroyed, but older residents of Riga still remember well its ornate ceramic tile mural, designed by the Neurenburg architect R. Eyrich. It had a steel structure, and one of the first electric elevators in Riga.

K. Felsko's work incorporated many innovations in the building arts of his day. For example, the apartment block he designed at Krīšjāņa Barona iela 25 or Blaumaņa iela 26 (1896) was one of the first buildings whose plans were very close to the section-type buildings produced still in 1980s. Mostly though, K. Felsko designed and constructed apartment buildings. Some of these are the homes of the wealthy and elite residents of the city – villas, such as the businessman Dāvis Ezītis' house at Elizabetes iela 59 (1889), Aristīda Briāna iela 9 (1883 and 1889) or the villa at Slokas iela 37 (1892), which belonged to the owner of the machine factory "Herminghaus und Woormann."

¹ Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīga, 1935. — 13. sēj. — 26535. sl.

ĪRES NAMS BLAUMAŅA IELĀ 28. 1903

ĪRES NAMS LĀČPLĒŠA IELĀ 36. 1900

A similar architectural approach is to be found in the building belonging to the businessman Richard Chromse, which is located at Baznīcas iela 25 (1897), and has sculptural ornamentations designed by the popular Riga artist A. Volz. This is similar to other buildings designed by K. Felsko – at Krišjāņa Valdemāra iela 27/29 (1902), Elizabetes iela 3 (1899), Lāčplēša iela 36 (1900), Ģertrūdes iela 49 (1906) and some others. These are all multi-storey brick apartment buildings, which, in fact, effectively reflect the architectural style and character of the cityscape in the latter half of 19th century. Another contribution in this sphere by K. Felsko is the series of apartment buildings at Brīvības iela 157, 173, 193 and 195 (1898, 1897, 1897 and 1895), Dzirnava iela 9, 55, 71, 111 and 117 (1880, 1881, 1883, 1896 and 1884), Elizabetes iela 24, 26 and 75 (1897, 1897 and 1890), and Marijas iela 1, 4, and 5 (1884, 1896 and 1895). The second half of 19th century in Riga's architectural history is often referred to as the period of apartment buildings.

Eclecticism has a pan-European, sometimes even cosmopolitan character. Many of the blocks constructed in Riga on the boulevards are very alike to certain areas in Berlin, Vienna, Rome, and Paris. Perhaps it is because of this that Riga is often referred to as "Little Paris". K. Felsko's buildings in Riga do, however, stand out due to their extraordinarily refined and expressive nature. The architectural decor as interpreted by K. Felsko is very much based on relief, and this factor distinguishes these buildings from others the same way that a flat drawing is different from a sculpture.

The increase in protruding and voluminous details was a distinguishing symptom in the development of Eclecticism in its later period. The most characteristic works by K. Felsko in this period are the already mentioned apartment buildings at Baznīcas iela 25 and Krišjāņa Valdemāra iela 27/29, as well as the buildings at Dzirnava iela 43 (1898), Elizabetes iela 3 (1899), Ģertrūdes iela 22, 39 and 49 (1897, 1899 and 1906),

Eklektismam kopumā ir vispāreuropeisks, zināmā mērā pat kosmopolitisks raksturs. Rīgas bulvāru apbūvei līdzīgi kvartāli kuplā skaitā redzami gan Berlīnē un Vīnē, gan Romā un Parīzē. Varbūt tāpēc Rīgu dažkārt dēvē par "mazo Parīzi". K. Felsko celtnes Rīgas apbūves pamatmasā tomēr izceļas ar īpaši izkoptu, greznu plastiku. Arhitektoniskais dekors viņa izpildījumā ir ļoti reljefs, no daudzām citām celtnēm tas atšķiras apmēram tāpat kā augstcilnis no blāva zīmējuma.

Detāļu un apjomu formu plastikas kāpinājums bija sevišķi raksturīgs eklektisma attīstības vēlajam posmam ap gadsimtu miju. Raksturīgākie K. Felsko darbi šajā laikā ir jau minētie īres nami Baznīcas ielā 25 un Krišjāņa Valdemāra ielā 27/29, kā arī ēkas Dzirnava ielā 43 (1898), Elizabetes ielā 3 (1899), Ģertrūdes ielā 22 (1897), 39 (1899) un 49 (1906), Alfrēda Kalniņa ielā 1 un 1a (1895), Lāčplēša ielā 13 un 36 (1900) u. c. To fasādes ir kā brīnišķas gleznas, kurās filigrāni izkārtoti izsmalcināti orderu elementi, sandriki, starpdzegas, ziedu vijas, kartušas, hermas un daudzi citi arhitektoniskās un ornamentālās apdares elementi.

Senāko vēsturisko stilu izteiksmes līdzekļu atveidošana, uz ko balstījās eklektisms, lielākoties centrējās brīvā renesanses formu stilizācijā, taču sastopama arī neogotika un citi neostili. Neogotika K. Felsko izpildījumā redzama īres namā Merķeļa ielā 8 (1882), daļēji arī bijušajā ūdensvada sūkņu mājā Maskavas ielā 194 (1896). Pēdējā gan drīzāk klasificējama kā eklektisma īpaša paveida, t. s. ķieģeļu stila skaists piemērs, – tāpat kā Kriģera ūdensdziedniecības iestāde Baznīcas ielā 18 (1884) vai virkne arhitekta celto rūpniecības ēku – bijušā Krievu-Reinas svina krāsu fabrika Krišjāņa Barona ielā 130 (1902–1917), vagonu un mašīnu fabrika "Fēnikss" Brīvības gatvē 201 (1895) u. c. K. Felsko vispār lieliski pārvaldīja dažādus apdares materiālus. Viņš nereti mijkārtojās apdares ķieģeli ar apmetuma laukumiem un cementa lējumā veidotām detaļām. Tādi ir daudzi jau minētie īres nami, bijušās iejādes zāle Strēlnieku ielā 8 (1895), pilsētas bāriņu nams Zeļļu ielā 8 (1888, kopā ar arhitektu K. Neiburgeru), gāzes rezervuārs Matīsa ielā 106 (1901) u. c. Stingrā, smagnēji rustikālā Florences renesanses formu valodā veidotas bijušās Cigras vannu iestādes Valņu ielā 10 (1887), īres nama Basteja bulvārī 4 (1898) un dažu citu viņa celtnu fasādes. Tiešām apbrīnojama daudzpusība.

20. gs. sākumā, jūgendstila uzplaukuma laikā, K. Felsko grūti aptveramā ražība tomēr jūtami apsika: jaunā stila radošā metode acīmredzot bija pārāk tāla un sveša viņa mākslinieciskajai domāšanai un sūtībai, lai gan jau 1897. gadā (!) īres nama projektā Tērbatas ielā 41/43 fasādēs iecerēti jūgendstila formu garā veidotu ornamentāli elementi. Tie netika realizēti, tomēr 1903. gadā parādījās ārkārtīgi impozantā ēka Blaumaņa ielā 28. Tās fasāžu apdarē daudzus stilizētus gotikas elementus K. Felsko cauraudis ar dažādu fantastisku nezvēru, putnu, himēru un lāču figūrām, maskām un liekti vijīgās jūgendstila līnijās veidotiem metāla režģiem. Ēka veiksmīgi akcentē Blaumaņa un Pērses ielu satekvieta, Krišjāņa Barona ielā izveidots neliels prieksdārziņš.

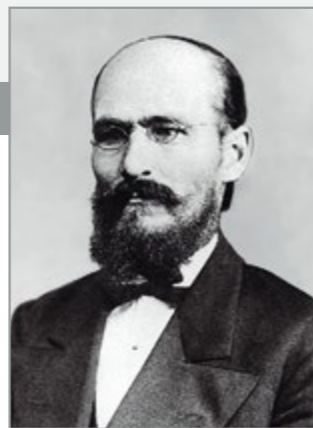
Pirms Pirmā pasaules kara arhitekts kopā ar E. Laubi un V. Bokslafu bija viens no trim Rīgas pilsētas būvvaldes oficiālajiem ekspertiem arhitektūras mākslinieciskajos jautājumos. Vēsture nav saglabājusi nevienu K. Felsko portretu, bet viņa tēls iemiesots viņa daudzajos nemirstīgajos darbos.

A. Kalniņa iela 1 and 1a (both 1895), and Lāčplēša iela 13 and 36 (both 1900). The facades of these buildings are like fantastic paintings with very carefully placed filigree elements of orders, cornices, pediments, garlands, cartouches, herms and many other elements of architectural and decorative finish. The reproduction of older, historical means of expression, on which the Eclecticism style was based, is for the most part, centered on the free interpretation of the forms of the Renaissance; however, it is also possible to encounter Neo-Gothic and other Neo-styles. Neo-Gothicism, in Felsko's interpretation, can be seen on the apartment building at Merķeļa iela 8 (1882), and partly on the former pumping station at Maskavas iela 194 (1897). The latter building can be classified also as an example of a specific sub-style of Eclecticism, the so-called brick style. Another example of it is the Kruger water therapy institution at Baznīcas iela 18 (1884), or a whole series of factory buildings by Felsko – for example, the former Russian-Rhine lead paint factory at Krišjāņa Barona iela 130 (1902–1917), the carriage and machine factory "Phoenix" at Brīvības iela 201 (1895), and others. K. Felsko had an excellent understanding of various finishing materials. At times, he intertwined bricks with details molded from cement. Such touches are found at the former riding hall at Strēlnieku iela 8 (1895), the city orphan's home at Zeļļu iela 8 (1888; in collaboration with architect K. Neiburger), the gas holder at Matīsa iela 106 (1901), and others. Strict, heavily rustic formal language of the Florentine Renaissance style was employed in the designs of the former Zigra bath-houses at Valņu iela 10 (1887), the apartment house at Basteja bulvārī 4 (1898), and several other facades of his buildings. There is much artistic flexibility and creative ability to be seen here.

At the beginning of the 20th century, during the blooming of Art Nouveau, the incredible productivity of K. Felsko visibly decreased. The creative method of the new style was too far from and foreign to his artistic thinking and approach, even though, already in 1897, the design of the apartment building at Tērbatas iela 41/43 anticipated ornamental elements in the forms of Art Nouveau. These ideas, however, did not materialize or develop further, but in 1903 a very imposing building appeared at Blaumaņa iela 28. Its Neo-Gothic facade ornamentation was interwoven with a multitude of monsters, birds, chimeras, bears, masks, and other typically Art Nouveau decorations and metalwork. The building successfully accentuates the crossing of Pērses and Blaumaņa ielas, and there is a small fore-court on Krišjāņa Barona iela.

The above-mentioned items constitute only a small portion of what the architect achieved for his city in his very busy and productive life and career. Before World War I, together with E. Laube and W. Bockslaff, he was one of three Riga Building Board official advisers dealing with the questions of architecture. History has not, unfortunately, preserved any portraits of K. Felsko; yet, the essence of his personality will be forever with us in his many beautiful works of architecture.

JĀNIS FRIDRIHS BAUMANIS

J. F. Baumanis (1834. 23. V Rīgā–1891. 19. III Rīgā) ir pirmais akadēmiski izglītotais latviešu tautības arhitekts. Ne par vienu citu mūsu arhitektu nav rakstīts tik daudz kā par viņu, turklāt visos laikos. Pagājušajā gadsimtā to darījuši Puriņu Klāvs, L. Zemgalietis un virkne citu autoru, pirmās neatkarīgās Latvijas laikā — A. Malvess, P. Kampe, R. Skrabāns, vācu okupācijas laikā — P. Kundziņš, padomju laikā — V. Apsītis. Viņam veltītas publikācijas bijušas arī emigrācijas literatūrā. Visi un vienmēr rakstījuši par Baumanis, uzsverot viņa tautību pat tad, kad par latviskuma izcelšanu ātri vien varēja iegūt buržuāziskā nacionālista "godu".

Pateicoties J. F. Baumaņa vārdam, zināms priekšstats par 19. gs. otrās puses arhitektūras profesionālo kvalitāti saglabājas arī tajā ne pārāk senajā pagātnē, kad jau skolas solā mācīja, ka visa tālaika būvmāksla bija viens vienīgs pagrimums, sastingums un falsifikācija un pirms gadiem 100 visu cēla, kā ienāca prātā, pakļaujoties namīpašnieku iegribām un gaumei, bet arhitektiem, ja tādi vispār bija, atstāja vienīgi iespēju izdekorēt fasādes, tāpēc nevarēja atraisīties viņu radošais talants.

J. F. Baumanis dzimis Zaķusalas enkurnieku ģimenē. No 1846. līdz 1847. gadam viņš apmeklēja t. s. Morica skolu, mācījās arī pie savas mātes brāļa J. Purāta. No 1853. gada apguva būvniecības amatprasmī pie namdarmeistara J. Staudena. No 1856. līdz 1860. gadam J. F. Baumanis strādāja arhitekta akadēmiķa H. Šēla būvbirojā. No 1860. gada ar arhitekta profesora L. Bonšteta atbalstu studēja Berlīnes Būvakadēmijā, 1865. gada septembrī J. F. Baumanis Sanktpēterburgas Ķeizarkariskajā Mākslas akadēmijā ieguva arhitekta-mākslinieka diplomu un līdz ar to — būvtiesības. Parasti uzskata, ka no 1862. līdz 1863. gadam viņš studējis šajā akadēmijā, taču dokumenti pierāda, ka J. F. Baumanis šajā augstskolā vienīgi nokārtojis vairākus pārbaudījumus kā eksterns,¹ bet 1868. gadā ieguvis arī II pakāpes arhitekta-mākslinieka grādu. 1863. gadā viņš kopā ar R. Pflūgu ieguva pirmo prēmiju Vidzemes Bruņniecības nama (tagad LR Saeimas nams) projektu konkursā, bet no 1863. līdz 1865. gadam strādāja pie dažādām būvēm Rīgā. Pēc būvtiesību iegūšanas J. F. Baumanis izvērta ārkārtīgi ražīgu arhitekta praksi, no 1870. līdz 1880. gadam būdams arī Vidzemes guberņas arhitekts.

Dzīve mētāja J. F. Baumanis kā skaidu laiviņu bangojošā jūrā, taču īsti zemniecisks spēks, latvisks pamatīgums un prāts ļāva viņam noturēties virs ūdens pat tad, kad likās — teju teju devītais vilnis apraks visu.

¹ Šmite E. Nianses (Vai un kā Jānis Baumanis mācījās Pēterburgas Mākslas akadēmijā) // Latvijas Arhīvi. — 1997. — Nr. 3. — 64. lpp.

Viņš ieguva plašus namīpašumus Rīgā un zaudēja tos ekonomisko krīžu brīžos, izbūvēja savai ģimenei lepnu villu Jūrmalā, bet ugunsgrēks to pārvērtā pelnos, darbojās pilsētas domē, bet tur neprata sadzīvot ar "pilsētas tēviem", kam pašlabums bieži vien bija tuvāks par sabiedrības interesēm. Arhitekta veikums tomēr tika arī oficiāli atzīts — viņš apbalvots ar Sv. Staņislava III pakāpes un Sv. Annas ordeni.

Var vienīgi apbrīnot, ko visu savā neilgajā mūžā paspēja paveikt šis neparasti talantīgais un uzņēmīgais latviešu tautas dēls. Tiesa, sava laika ekonomiskās un sabiedriski politiskās konjunktūras dēļ ne vienmēr bija izdevīgi būt latvietim. Vēl vairāk — latviešiem savā zemē bija slēgtas daudzas durvis, bet ar pieri mūri nesagāzīsi. Jau arhitekta tēvs Būmanis savu latvisko uzvārdu bija apmainījis pret vācisko Baumanī. Starp citu, arī pazīstamais latviešu rūpnieks un sabiedriskais darbinieks Kristaps Kalniņš (Krauklišu Pētera prototips A. Deglava romānā "Rīga") bija kļuvis par Bergu. Jānis Fridrihs Baumanis par sievu apņēma vācieti Johannu Barbaru Banšu. Mājās, ģimenē, viņi visbiežāk runāja vāciski, taču viņš bija un tautas atmiņā mūžīgi paliks kā viens no pašiem redzamākajiem pirmā latviešu atmodas laikmeta darbiniekiem.

Baumanis bija viens no Rīgas Latviešu biedrības dibinātājiem. Viņš bez atlīdzības izgatavoja pirmā Biedrības nama projektu. No 1872. līdz 1875. gadam bija šīs biedrības priekšnieks, viens no pirmo latviešu Dziesmusvētku organizētājiem, Latviešu biedrības kora priekšnieks utt. Sabiedriskā aktivitāte un nerimtīgas darbošanās gars Baumanī pavadījis visu mūžu, lai ko arī viņš nedarītu. Strādājot par mācekli pie J. Staudena un labojot Pēterbaznīcas torni, viņš esot uzrāpies gailim mugurā — šī leģenda minēta arī romānā "Rīga". Studēdams Berlīnē, viņš piedalījās turienes vingrošanas svētku organizēšanā. Arī Rīgā bija aktīvs vingrošanas un paukošanas biedrību loceklis, bet 1872. gadā kādās airēšanas sacensībās Maskavā kopā ar saviem kādreizējiem amata biedriem enkurniekiem izcīnīja vairākas pirmās vietas, par ko "dabūja no lielkņaza Konstantīna par goda algu smalku kastīti ar sudraba cigāru un spīčku dozi".²

1862. gadā J. F. Baumanis Pēterburgā līdzdarbojās turienes Arhitektu biedrības izveidošanā, bet 1879. gadā bija to 19 arhitektu vidū, kas līdzīgu profesionālu biedrību pirmoreiz nodibināja arī Rīgā. Tomēr viss, ko Baumanis paveicis latviešu kultūras vēsturē, nevar līdzināties viņa celtnēm.

Lieliskajā Rīgas bulvāru ansambli (starp Vecpilsētu un Elizabetes ielu) 54 dzīvojamās un sabiedriskās ēkas celtas pēc J. F. Baumaņa projektiem. Tas ir vairāk nekā trešdaļa no visas šī ansambļa apbūves. Salīdzinājumam: 19 bulvāru ēku autors ir K. Felsko, 13 — H. Šēls, 12 — R. Pflūgs. Tādējādi var droši teikt, ka tieši J. F. Baumanis J. D. Felsko izveidoto bulvāru skeletu apaudzēja ar miesu. Pavisam Rīgā pēc Baumaņa projektiem uzceltas ap pusotra simta ēku. Apmēram trešdaļa no tām bija koka, no kurām šobrīd saglabāties vairs tikai kāds ducis.

J. F. Baumanis (May 23, 1834, Riga – March 19, 1891, Riga) is the first academically educated Latvian architect. No other architect of ours has been written about as much as Baumanis and during various periods of history as well. During the last century, this was done by Puriņu Klāvs, L. Zemgalietis, and a whole series of other authors; during the first period of Latvian independence – by A. Malvess, P. Kampe, R. Skrabāns; during the German occupation – by P. Kundziņš; during the Soviet occupation – by V. Apsītis. He has also been mentioned in professional literature abroad. Writing about Baumanis every author highlights Baumanis' nationality, even during the times when accenting anything Latvian could have resulted in a label of "bourgeois nationalist".

Thanks to Baumanis, a realistic viewpoint of the professional quality of 19th century architecture has been preserved, even during the not so distant past, when students in schools were taught that all architecture of that time was nothing more than falsification and degradation, and that 100 years ago everything and anything was built according to the tastes and requirements of the owners buildings. It was also asserted that architects, if there were such a profession, were really only given an opportunity to decorate facades, and, thus, their potentially creative talent had not been able to develop.

J. F. Baumanis was born into a raftsmen's family on the island of Zaķusala. From 1846 to 1847, he attended the so-called Moritz school, and also learned from his uncle J. Purāts. In 1853 he began learning the art of construction with the carpenter J. Staudens. From 1856 to 1860, he worked in the office of the architect and academician H. Scheell. From 1860, with the support of architecture professor Ludwig Bohnstedt, he studied at Berlin Building Academy. In 1865, Jānis Fridrihs Baumanis got the diploma of an architect and artist from St. Petersburg Imperial Academy of Art, and it allowed him to work as an architect. It is commonly thought that he was a student at the academy in 1862 and 1863, but in fact the documents show that Baumanis only took a number of examinations without becoming an actual student. In 1888 he earned the second-level degree of an architect and artist. In 1863 he and P. Pflug won the first prize in a competition held to find the design for the building of Vidzeme Knighthood (now the building in which Latvia's parliament sits). Between 1863 and 1865 he worked on a variety of buildings in Riga. Having obtained the construction licence, Baumanis became an enormously productive architect. Between 1870 and 1880 he served as the chief architect of the Vidzeme Province of the Russian Empire.

Life and fate tossed J. F. Baumanis around like a small boat in a rough ocean, but the true power of the land, along with an element of Latvian toughness, allowed him to stay afloat even during the times when it seemed that he was doomed. Without elementary education, he studied in various colleges, acquired extensive real estate in Riga and lost those properties during periods of economic crisis, built a beautiful villa for his family in Jūrmala, but a fire turned it into a mound of ashes. He also

SAVRŪPMAJĀ KALPAKA BULVĀRĪ 4. 1874

ĪRES NAMS KALPAKA BULVĀRĪ 6. 1881

ĪRES NAMS ASPAZUJAS BULVĀRĪ 26/28. 1879

served on The City Council, but could not cooperate with the city fathers whose interests were self serving. The achievements of the architect have received public recognition – he was awarded the St. Stanislav and the St. Anne's medal, 3rd order.

One can only stand in awe before the accomplishments, in a rather short life of this unusually talented and innovative Latvian native son. It has to be recognized that due to economic and socio-political situation of the day it was not always profitable or advantageous to be a Latvian. Moreover, many doors were closed to Latvians and, as the native saying goes, one cannot break down a brick wall with one's forehead. The architect's father Būmanis had already changed his Latvian surname to the more German sounding Baumann. It can also be mentioned that the well-known Latvian industrialist and public activist Kristaps Kalniņš (Pēteris Krauklītis' prototype in the novel "Rīga" by A. Deglavs) had become Christoph Berg. Jānis Fridrihs Baumanis married the German-born Johanna Barbara Bansch. At home with his family he spoke mostly German; however, he was one of the most visible participants in the first awakening, and he remains so in the memories of the people.

Baumanis was one of the founders of the Riga Latvian society. Without charging any fee, he prepared the design for the first building of the society and was also one of the organizers of the first Latvian Song Festival, the director of the Riga Latvian Society Choir, etc. Social activity and an unceasing work ethics accompanied Baumanis throughout his life, no matter what he did. Working as an apprentice for J. Staudens, he, while renovating the tower of St. Peter's church, climbed onto the back of the rooster weather-vane at the very top – this legendary story is also mentioned in the novel "Rīga". While studying in Berlin, he participated in organizing the local gymnastics festival. Also in Riga he was an active member of the gymnastics society as well as the Fencing Association, but, in 1872, during a rowing match in Moscow, with his former raftsmen partners took several first places for which he received "a fine box with a silver cigar and matchbox" (L. Zemgalietis) from the Grand Prince Constantin. In 1862, J. F. Baumanis in St. Petersburg collaborated in the formation of the local Architects' Society, but in 1879 was among the 19 architects who founded a similar society in Riga. However, all that Baumanis has given to Latvian cultural history cannot be compared with his buildings.

In the superb ensemble of Riga's boulevards between Old Riga and Elizabetes iela, 54 public and apartment buildings have been erected following J. F. Baumanis designs. This is more than a third of the entire development of this district. In comparison, the architect of 19 buildings on the boulevards is K. Felsko, 13 – H. Scheel, 12 – R. Pflug. Hence, it can be said with confidence that J. Baumanis provided the "body" for the "skeleton" of the boulevards developed by J. D. Felsko. In total, some 150 objects have been built by Baumanis in Riga. Approximately a third of these are timber houses, of which only about a dozen have survived to the present day.

² Zemgalietis L. Jānis Baumanis // Baltijas Vēstnesis. — 1881. — 23. martā.

19. gs. arhitektūrā vēl lieki meklēt šodien tik aktuālo reģionālo vai nacionālo savdabību. Tālaika eklektisma stils bija izteikts vispāreuropeiskās akadēmiskās būvmākslas izteiksmes līdzekļu un formu valodā. Arī Baumaņa celtnes nebija daudz savādākas par viņa laikabiedru radītajām gan tepat Rīgā, gan jebkurā Eiropas kultūras pilsētā. Tomēr J. F. Baumaņa daiļrade vēl šodien var būt kā lieliska profesionālās meistariības skola, it īpaši pilsētībūvniecisko jautājumu atrisināšanā.

Pietiek kaut vai pavērot, kā J. F. Baumanis izveidojis četrus K. Berga namus tagadējā Alfrēda Kalniņa ielā 6 un 8 un Elizabetes ielā 18 un 20 (1885–1886). Te arhitekts lieliski atdzīvinājis varbūt pasauso, kādreiz pat par vienmuļīgu un akadēmiski garlaicīgu dēvēto (P. Kampe) ciešo kvartālu apbūvi. Abas ēkas Elizabetes ielā ir atvirzītas viena no otras, labiekārtotā atstarpe starp tām aktivizē iekškvartāla telpu un saista to ar ielu. Savukārt ēkas Alfrēda Kalniņa ielā veido pakāpenisku atvirzījumu no ielas apbūves līnijas un rada harmonisku pāreju no perimetrālās apbūves uz telpu ap daļēji brīvstāvošo Pfāba (vēlāk Benjamiņa) namu Krišjāņa Barona ielā 12 (1876, arhitekti H. Ende un V. Bekmanis). Līdzīgu paņēmieni, bet atšķirīgā veidā Baumanis izmantojis Raiņa bulvārī 27 un 31 (1874 un 1884). Šīs ēkas veido it kā greznu ietvaru viņa paša no 1868. līdz 1871. gadam celtajai Lomonosova ģimnāzijai (pārbūvēta 1938. gadā pēc I. Blankenburga projekta).

Viena no spilgtākajām un savdabīgākajām Baumaņa pilsētībūvnieciskajām veismēm ir Apgabaltiesas nama izveidojums. Pirmo projektu tai arhitekts izstrādāja 1887. gadā, paredzot renesanses formās ietērptas fasādes ar vairākiem barokāliem kupoliem. Projektu izskatot Pēterburgā, iekšlietu ministrijā, aizrādīja, ka "jāizmaina fasāde, novācot neistos kupolus, kas nepiešķir celtnei īpašu raksturu un rada nevajadzīgus izdevumus".³

³ Centrālais Valsts vēstures arhivs Sanktpēterburgā, 1293. f., 85. apr., 33. l., 6. lp.

ĪRES NAMI KRIŠJĀŅA BARONA IELĀ 2 UN 4. 1881

LOMONOSOVA ĢIMNĀZIJA RAIŅA BULVĀRĪ 29. 1868–1871 (PĀRBŪVĒTA 1938)

ĪRES NAMI RAIŅA BULVĀRĪ 31. 1884

ĪRES NAMS ALFRĒDA KALNIŅA IELĀ 8. 1885

ĪRES NAMS BRĪVĪBAS BULVĀRĪ 21. 1876

ĪRES NAMI MERKELA IELĀ 5, 7 UN 9. 1880–1883

There were no regional or national features in the architecture of the 19th century. The Eclecticism of the day was oriented into the generally European formal language of academic architectural expression. Baumanis' buildings too were not particularly different from those created by his colleagues of the day, right here in Riga as well as in any other city of Europe. Still, J. F. Baumanis' work, even today, can serve as an excellent model of professional skillfulness, especially when it comes to solutions within an urban context.

It is of some interest to explore the approach J. F. Baumanis used in developing the four C. Bergs' buildings at the current Alfrēda Kalniņa iela 6 and 8 and at Elizabetes iela 18 and 20 (1885–1886). Here, the architect has superbly enlivened the somewhat dry, even monotonous and academically boring (as stated by P. Kampe) image of the closed block. Both of the buildings on Elizabetes iela are separated from each other; the well-organised space between them activates the inner area of the block and ties it to the street. In contrast, the buildings on Alfrēda Kalniņa iela are set back from the dominant construction line and create a harmonious overlap with the peripheral construction to the space around the partially free-standing Pfābs (later Benjamiņš) house at Krišjāņa Barona iela 12 (1876, architects H. Ende and W. Böckmann). Similar approach, but in a different interpretation was utilized by Baumanis at Raiņa bulvāris 27 and 31 (1874 and 1884). These buildings form a kind of luxurious frame for Lomonosov college, which he built himself from 1868 to 1871 (remodelled in 1938 according to a design by I. Blankenburgs).

One of the most individualistic and brightest urban and architectural achievements of Baumanis is the design of the Regional Court building. The initial project was prepared by the architect in 1887, drafting facades in Renaissance forms with several Baroque helmets. When the design was reviewed at the Ministry of Interior Affairs in St. Petersburg, it was pointed out that "the facade should be changed, removing the false helmets, which do not lend the building a special character but just create useless expenses"³. The following year Baumanis submitted a new project, whose facades were designed in Baroque forms with an accented cornice and a neutral silhouette. The project was approved without any objections, and in general the building was executed in this form – nevertheless, with the previously criticized helmets. With these features, the building acquired an artistic image with an expressive and necessary skyline – it could be easily seen from a distance and was located opposite the newly-erected Orthodox Cathedral, also crowned with domes.

In many of the apartment buildings by Baumanis situated on the boulevards Neo-Renaissance elements can be observed: Basteja bulvāris 12 (1878), Krišjāņa Barona iela 6, 8 and 10 (all – 1879), Kalpaka bulvāris 6 (1881), Antonijas iela 6 (1889),

¹ The Central State Historical Archive in St. Petersburg, 1293/85/33 — p. 6.

Nākamajā gadā Baumanis iesniedza jaunu projektu, kurā fasādes bija veidotas barokālās formās ar uzsvērtu vainagojošu dzegu un neitrālu siluetu. Projektu apstiprināja bez jebkādam iebildēm un visumā tādu arī ēku uzcēla, tomēr ar visiem sākotnēji iecerētajiem kupoliem. Līdz ar to celtnē ieguva konkrētai vietai — jau iztālēm uztveramā ielu satekā un iepretim nesen uzceltajai, kupoliem vainagotajai katedrālei — visatbilstošāko māksliniecisko veidolu ar nepieciešamo izteiksmīgo siluetu.

Daudzajos bulvāru īres namos Baumaņa izpildījumā var redzēt gan neorenesansi (Basteja bulvāri 12, 1878; Krišjāņa Barona ielā 6, 8 un 10, 1879; Kalpaka bulvāri 6, 1881; Antonijas ielā 6, 1889 un desmitiem citu ēku), gan neogotiku (Merķeļa ielā 17/19, 1872; Kalpaka bulvāri 4, 1874; Basteja bulvāri 10, 1876; Krišjāņa Valdemāra ielā 8, 1879;

and dozens of other buildings, as well as Neo-Gothic elements: Merķeļa iela 17/19 (1872), Kalpaka bulvāris 4 (1874), Basteja bulvāris 10 (1876), Krišjāņa Valdemāra iela 8 (1879), Merķeļa iela 12 (1881), Raiņa bulvāris 33 (1884). Other Neo-styles and combinations thereof can be discerned too, but there is always a visible difference in formal expression, which serves to achieve a sense of harmony and creates an indivisible unity of architectural image.

Obviously, the buildings referred to above represent only a small part of Baumanis' works; this inventory does not include the exquisite Mentssendorff's building at Raiņa bulvāris 9 (1872–1876), Baumanis' own house and C. Bergs' buildings at Brīvības bulvāris 19 and 21 (both 1876), the former Alexander

SAVRUPMĀJA RAINA BULVĀRĪ 9. 1872-1876

AMATNIEKU BIEDRĪBAS NAMS VALŅU IELĀ 30. 1868 (NAV SAGLABĀJIES)

Merķeļa ielā 12, 1881; viesnīca Raiņa bulvāri 33, 1884 u. c.), gan citus neostilus vai to kombinācijas, bet vienmēr atšķirīgās formās, kas tomēr savstarpēji harmonē un veido nedalāmi viengabalainu apbūves ainavu.

Te minēta tikai niecīga daļa no Baumaņa darbiem. Kur tad vēl lieliskais N. E. Mencendorfas nams Raiņa bulvāri 9 (1872–1876), paša Baumaņa un K. Berga nami Brīvības bulvāri 19 un 21 (1876), bijusi Aleksandra ģimnāzija (tagad Latvijas Mūzikas akadēmija Krišjāņa Barona ielā 1, 1870–1875), cirks (1889), Amatnieku biedrība (1868, Valņu un Audēju ielas stūrī; gāja bojā Otrā pasaules kara laikā, bet vecie rīdzinieki tās zāli vēl atceras kā lepnāko Rīgā), bijusi bankas ēka Pils ielā 12 (1877) un daudz citu namu. Pēc Baumaņa projektiem celtas 17 pareizticīgo baznīcas Dienvidgaunijā un Vidzemē — Bērzaunē, Nītaurē, Mārciemā, Valmierā u. c., kā arī Visu svēto baznīca Katoļu ielā 10 Rīgā (1868, 1881). Kā leģenda tautas atmiņā saglabājušās Baumaņa būves trim pirmajiem latviešu Dziesmusvētkiem. 1888. gadā celtajā III Dziesmusvētku koncertzālē, kas atradās Esplanādē, bija vietas 3000 dziedātājiem un 12 000 klausītājiem. Tā bija gandrīz 140 m gara un ap 70 m plata koka pagaidu būve. Tās spraišu konstrukcijā pārsegtā vidusjoma laidums sasniedza 24 m, telpa izcēlās ar teicamu akustiku.

J. F. Baumaņa arhitektūra bija pasaules sava laika standartu līmenī bez jebkādam novirzēm — ne laika, ne profesionālā izpildījuma ziņā. Viņa mākslu pārņēma K. Pēkšēns. Savukārt viņš kopā ar jau trešo latviešu arhitektu paaudzi, kuras priekšgalā bija E. Laube, A. Vanags u. c., jaunā kvalitātē to nesa tālāk, veidodami mūsdienu Rīgu — Eiropas kultūras pilsētu. 1984. gadā, atzīmējot latviešu arhitektu ciltstēva 150. dzimšanas dienu, pie Apgaļbaltiesas nama atklāja J. F. Baumanim veltītu piemiņas plāksni.

school (currently the Latvian Academy of Music; Krišjāņa Barona iela 1, 1870–1875), the Circus (1889), the Craftsmen's Society (built in 1868 on the corner of Valņu iela and Audēju iela, destroyed during World War II, older residents of Riga still remember it as the building with the most beautiful ballroom in the city), the former Bank building at Pils iela 12 (1877), and many, many more. Utilising Baumanis' designs, 17 Orthodox churches were built in Southern Estonia and the Vidzeme region in Latvia — Bērzaune, Nītaure, Mārciena, Valmiera, and elsewhere, as well as the Church of All Saints on Katoļu iela in Riga (1882).

The constructions by Baumanis for the first three Latvian Song Festivals remain in the memory of the people almost on a legendary level. The temporary timber concert hall, constructed for 3rd festival in 1888, and located in Esplanāde Square, seated 12,000 listeners and had a stage for 3,000 singers; it was almost 140 m long and approximately 70 m wide. The span of the truss, covering the middle bay, reached 24 m. The construction had very commendable acoustics.

J. F. Baumanis' architecture was on the level of the international standards of the day, with no exceptions from the point of view both of contemporary approaches and professionalism. His art was taken over by K. Pēkšēns who, together with already the third generation of Latvian architects brought it further along to a new quality. At the forefront of this evolution were E. Laube, A. Vanags, and others, thus shaping modern Riga — a city of European culture. In 1894, on the occasion of 150th anniversary of the ancestor of Latvian architecture, a commemorative plaque was placed at the Regional Court building.

AUGUSTS REINBERGS

Gadsimta sākuma drudzainās būvēšanas laikā arhitektiem bija darba pilnas rokas. Augusts Reinbergs (1860. 28. III Rīgā–1908. 30. VII Līgatnes pag. Jaunramas muižā) atšķirībā no ne viena vien sava laikabiedra radījis skaitliski gan ne pārāk daudz, taču visas viņa celtnes, it īpaši Nacionālā teātra ēka, ierindojas starp pašas augstākās proves mākslas darbiem. Tās radās tad, kad A. Reinbergs bija tikko pārkāpis 40 gadu sliekšni, aiz kura arhitektūras profesijā sākas īsts briedums un patiesa radošā varēšana. Paveikt vairāk šīs zemes virsū Dievs viņam nebija atvēlējis.

Pabeidzis pilsētas ģimnāziju, A. Reinbergs 1877. gadā iestājās Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras fakultātē, kuru absolvēja jau pēc četriem gadiem — 1881. gadā, turklāt ar izcilību. Divus gadus jaunais arhitekts nostrādāja pie ievērojamā Rīgas arhitektūras meistara akadēmiķa Roberta Pflūga, darboties pie Katedrāles jaunbūves iekšējās apdares un arī vadīdams Baltijas pirmās amatniecības izstādes iekārtošanu. 1883. gadā A. Reinbergs Pēterburgā ieguva III pakāpes klasiskā mākslinieka grādu, tad divus gadus pavadīja studiju ceļojumos Austrijā, Itālijā, Francijā un Vācijā. Viņa skiču burtnīcās uzkrājās pamatīgs un talantīgi fiksēts materiāls par Eiropas klasisko arhitektūru. Acimredzot tieši tās izpratne un izjūta arī kļuva par A. Reinberga vēlākās mākslinieciskās daiļrades pamatu.

No 1885. līdz 1886. gadam A. Reinbergs atkal bija savā "Alma mater", kur mācījās pats un arī mācīja citus: papildinājās pie Arhitektūras fakultātes dekāna profesora J. Koha un strādāja par tēlotājas ģeometrijas profesora A. Beka asistentu. Laikabiedri izteicās, ka strādāt kopā ar Reinbergu ir tīrais prieks, pat grūtākos uzdevumus viņš prata izpildīt ar patiku, viņa sabiedrībā nekad neradās iespaids, ka darbs varētu būt slogs. Pēc tam divus gadus arhitekts strādāja Rīgas–Pleskavas dzelzceļa būvdarbos, no 1888. līdz 1889. gadam — atkal par asistentu RPI un vienlaikus par zīmēšanas skolotāju pilsētas reālskolā. Šajā laikā arhitekts veica arī arheoloģiskus pētījumus un apsekojumus Doma klosterī, Jēkaba baznīcā, kā arī virknē Vecrīgas vēsturiskajos pilsoņu namos. Tad A. Reinbergu uzaicināja darbā Sanktpēterburgā, un no 1890. līdz 1899. gadam viņš dzīvoja Ņevas krastos. Šajā laikā aktīvi piedalījās gan vietējos, gan starptautiskajos arhitektu kongresos (Stokholmā, Minhenē, Londonā u. c.), nodibināja ģimeni un 1894. gadā ieguva II pakāpes klasiskā mākslinieka grādu.

Pēc uzvaras Rīgas II pilsētas teātra projektu konkursā arhitekts atgriezās savā dzimtajā pilsētā un ar sev piemītošo rosību, enerģiju un neparastajām darbaspējām metās sabiedriskajās aktivitātēs un profesionālajā darbā. A. Reinbergs atkal kļuva par

At the beginning of the 20th century, during the building boom, all the architects of the day had their hands full. August Reinberg (March 28, 1860, Riga – July 30, 1908, the Jaunrama mansion, Līgatne district), unlike several of his colleagues, created fewer buildings; however, all of his works, especially the National Theater building, can be characterized as being of the highest artistic calibre. They were created when Reinberg had just stepped over the 40-year mark in his life. It is the time when an architect reaches professional maturity, and a true level of artistic ability. It was not in God's plan for him to accomplish more in his life-time.

In 1877, upon graduation from the municipal high-school, Reinberg entered Riga Polytechnical Institute (RPI), the Department of Architecture, which he completed in four years, in 1881, with honours. For two years the young architect worked for the famous Riga architectural master, the academician Robert Pflug, concentrating especially on the interior design of the cathedral, as well as organizing the first Baltic Craftsmen's exhibition. In 1883, Reinberg was awarded a 3rd level Classical Artist degree at St. Petersburg; he spent the next two years travelling and studying in Austria, Italy, France, and Germany. His sketch books were filled with bold and very talented material on European Classical architecture. Apparently, these insights and deeper understanding became the very foundation of Reinberg's creative work. From 1885 to 1886, Reinberg was back at his "Alma Mater", where he continued his studies, and taught others as well. He supplemented his knowledge from the Dean, professor J. Koch, and worked as an assistant to the professor of geometry, A. Beck. His colleagues asserted that working with Reinberg was pure joy, and that he was able to accomplish even the most difficult tasks with enthusiasm and, anyone who spent time in his company never got the feeling that work was a problem. For two years, the architect worked on the construction of the Riga–Pskov railroad, from 1888 to 1889 again as an assistant at RPI. At the same time, the architect also involved himself in archaeological research at the Dome cloister, at the St. Jacob's Church, as well as in a whole series of historical citizens' houses in Old Riga. Then, Reinberg was invited to St. Petersburg, and from 1890 to 1899 he lived on the banks of the Neva. During this time, he actively participated in both local and international architectural conferences – in Stockholm, Munich, London, and elsewhere; he started a family of his own, and, in 1894, was awarded a 2nd level Classical Artist degree.

After winning at a competition for the project of Riga's Second City Theater, the architect returned to his homeland, and, with energy typical to his character, as well as with a surprising ability to work seemingly endlessly, threw himself into the social activities of Riga and professional work. Reinberg again became the chairman of Riga Architects' Society (in 1889 he was among the founders of this organization, as well as its first chairman). In 1905, he became an assistant professor at RPI, and in the same year, he was nominated and later elected a member of the Riga City Council. With a great sense of responsibility, he

TEĀTRA ĒKA KRONVALDA BULVĀRĪ 2. 1900-1902

A. FOLCS. SKULPTŪRAS TEĀTRA IEEJAS PORTĀLĀ

worked long and hard, and eventually, the extensive work took its toll on the architect – his health became steadily worse, and in 1906, he suffered a stroke, the result of which was a loss of speech, even though he retained perfect clarity of mind. Doctors' efforts helped little, and on the 17th July 1908, (according to the old calendar) the architect passed away at the age of 48.

The turn of the century saw the announcement of a large competition, on an international level, for the building of a new Riga City Hall (this building was planned at the place on the Bastejkalns Hill). The project that had been submitted by Reinberg took 3rd place. Various publications printed reviews praising this accomplishment by Reinberg, but did not really give him the credit he was due, and, simultaneously, abused him for the design of the second theater building that was then already under construction: "from day to day the architectural mishaps and mistakes in this building become more visible... the theater is too low, too clumsy, its form is not organic; its silhouette does not show any aesthetic activity..."¹ In spite of all this, that building, currently the National Theater, was one of the most significant events in the development of Riga at that time. It is possible to discuss the scale of the theater in relation to the buildings surrounding it; however, the structure exhibits a very high level of professionalism both artistically and technically.

The construction of the theater actually began in June 1899. The chief contractor was the well-known Latvian masonry master K. Kergalvis, carpentry was done by K. Steinert, but woodwork – by M. Pagasts. It would be very difficult to find another building in Riga that is more elaborate and rich in its architectural finish than this theater. The sculptural decor has an especial effect. The interior was done by the very popular Riga company "Otto & Wassil", but the facades were executed by the even more popular sculptor August Volz (1851–1926). Almost everyone has noticed the figures at the doorway, whose artistic expression is so powerful that it seems to flow over and capture all the facade. Along with a great variety of architecturally decorative elements, there are also sculptural reliefs depicting Pushkin, Schiller (the main facade), Goethe, Shakespeare (on the side facing the canal), as well as Moliere and Gogol (Kronvalda bulvāris side). All of this, combined with a very developed plasticity of volumes, lends the structure an almost Baroque aura, even though, according to the pronouncements of the architect, the idea was to create a Louis XVII period style intertwined with the architecture of the late 18th century Riga bourgeois buildings (specifically with the ones constructed by the architect Ch. Haberland)².

The theater was completed in September 1902, but during this same time, the construction had already begun on another of Reinberg's large buildings – the National Bank at

¹ Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau. — 1901. — Nr. 3. — s. 24.

² Riga und seine Bauten. — Riga, 1903. — S. 281.

VALSTS BANKAS ĒKA KRIŠJĀŅA VALDEMĀRA IELĀ 2A. 1901-1905

Rīgas Arhitektu biedrības priekšsēdētāju (1889. gadā viņš bija starp tās dibinātājiem un arī tās pirmais priekšsēdētājs). 1905. gadā viņš kļuva adjunktprofesors RPI, šajā gadā viņu ievēlēja arī par Rīgas pilsētas Domes locekli. Ar augstu atbildības sajūtu veiktā daudzpusīgā, apjomīgā un nerimtīgā darbošanās salauza arhitekta veselību, 1906. gadā viņu ķēra trieka, kas laupīja runasspējas, lai gan pilnīgi saglabājās prāta skaidrība. Ārstu māksla līdzēja maz, un 1908. gada 17. jūlijā (pēc vecā stila) arhitekts, būdams tikai 48 gadus vecs, aizgāja viņšaulē...

Gadsimtu mijā notika plašs starptautisks jauna Rīgas pilsētas nama projektu konkurss (šo celtni iecerēja būvēt Bastejkalna vietā). A. Reinberga projekts tajā ieguva 3. vietu. Tālaika periodikā par šo viņa veikumu sastopami nepavisam ne cildinoši vērtējumi, pie viena nozākājot arī tobrīd topošās II pilsētas teātra jaunceltnes arhitektūru: "no dienas uz dienu redzamāki kļūst kļūdainā projekta trūkumi... teātris ir par zemu, par stūrainu, tā formas — neorganiskas, tā siluetai nav nekādas estētiskas iedarbības..."¹ Lai nu kā, bet šī celtnē — tagadējā Nacionālā teātra ēka — bija viens no ievērojamākajiem notikumiem visā tālaika Rīgas arhitektūrā. Var, protams, diskutēt par teātra apjoma mērogu attiecībā pret apkārtējo apbūvi, taču kopumā celtnē nenoliedzami ir augstas profesionalitātes, kā arī izcila mākslinieciskā un tehniskā izpildījuma līmeņa paraugs.

Krišjāņa Valdemāra ielā 2a. Here too the principal construction work was handled by an altogether respectable Latvian company — the bricklayer P. Radziņš' firm. The bank building was officially approved for use and opened in January 1905. If the National Theater stood out among other buildings because of its very modern technical equipment (stage, machinery, ventilation, lighting system), then the bank excelled because of its structural system — the principal parts of the main halls had all been formed in reinforced concrete. The interior design is simple, but thoroughly done, and even the tiniest details have been carefully thought through. The facades reflect stylised Florentine Renaissance in a "free form" as the author himself commented. The metal eagles above the main entrance of the building symbolize wealth, and serve as a special advertisement for the building.

The theater and the bank building belong to the last generation of Eclecticism style structures in Riga. At that time, the Art Nouveau had already appeared and it did so also in A. Reinberg's own house on Skolas ielā 3 (1905). It reflects already a mature and deliberately rational manner of Riga's Art Nouveau. Also in this building, every single detail has been carefully designed and formed. In each item and feature, whether it be bannisters, floor coverings, door panels, or even door handles, there is evidence of the architect's creative approach. The very essence of the personality of the architect is obviously reflected in the inscription on the facade that faces the garden — "Arbeit

¹ Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau. — 1901. — Nr. 3. — S. 24.

KĀPNU TELPA VALSTS BANKAS ĒKĀ

Teātri sāka celt 1899. gada jūnijā. Galvenais būvuzņēmējs bija pazīstamais latviešu mūrniekmeistars K. Ķergalvis, namdaru darbus veica K. Šteinerta, bet būvgaldniecības — M. Pagasta uzņēmums. Rīgā laikam gan būs grūti atrast celtni, kas apdares formu piesātinātības un greznības ziņā līdzinātos šai. Sevišķi efektīgs ir skulpturālais dekors. Iekšējās telpas to veidoja populārā Rīgas tēlniecības firma "Otto & Vassil", bet fasāžu noformējumā — vēl populārākais tēlnieks Augusts Folcs (1851–1926). Katrs būs pamanījies varenās atlantu figūras pie galvenās ieejas, taču to formu spēks un izteiksmīgums it kā apņēmis visas ēkas fasādes. Līdz ar visdažādākajiem arhitektoniski dekoratīvajiem elementiem te ir arī sižetiski skulpturāli cilņi, to skaitā Puškina un Šillera (galvenajā fasādē), Gētes un Šekspīra (Kanālmalas pusē), kā arī Moljēra un Gogoļa (Kronvalda bulvāra fasādē) skulpturāli portreti. Tas viss kopā ar visai attīstīto apjomu plastiku celtni piešķir zināmā mērā barokālu noskaņu, lai gan pēc paša arhitekta formulējuma te domāta Ludviķa XVII laikmeta stila formu atskaņa, kas sauktos ar Rīgas 18. gadsimta nogales pilsoņu namu arhitektūru (konkrēti — Rīgas būvmeistara K. Häberlanda celtnēm).²

Teātra būvdarbus pabeidza 1902. gada septembrī, bet to starp jau bija sāka cita liela A. Reinberga celtnē — Valsts banka (Krišjāņa Valdemāra ielā 2a). Arī te galvenos būvdarbus veica visai respektabla latviešu firma — mūrniekmeistara P. Radziņa būvuzņēmums. Bankas ēku nodeva ekspluatācijā 1905. gada janvārī. Ja teātris izcēlās ar savam laikam ļoti modernu inženiertehnisko aprīkojumu (skatuves mašīnriju, vēdināšanas un apgaismes sistēmām u. c.), tad bankas ēka — ar konstruktīvo izpildījumu: operāciju zāļu daļa veidota dzelzsbetona karkasā. Apdare ir samērā vienkārša, taču pamatīgi izstrādāta, vissīkākā detaļa te rūpīgi pārdomāta. Fasādes ieturētas stilizētās Florences renesanses formās "brīvā pielietojumā", kā rakstīja pats autors. Metālā kaltie ēngļi virs ēkas ieejas simbolizē bagātību un līdz ar to ir savdabīga ēkas vizītkarte.

Teātra un bankas ēkas pieder pie pēdējām eklektisma stila celtnēm Rīgā. Tajā laikā jau uzplauka jūgendstils un A. Reinberga paša namā Skolas ielā 3 (1905) šis jaunais stils parādās izkoptā veidā un Rīgas jūgendstilam raksturīgā racionāli solidā atturībā. Arī te rūpīgi pārdomāta un veidota katra detaļa. Katrā vietā, vai tās būtu kāpņu margas, grīdas iesegums, durvju pildīņi vai pat rokturi, — jūtams arhitekta radošās domas pieskāriens. Arhitekta personības būtība acīmredzot atspoguļojas uzrakstā "Arbeit ist der Bürgers Zierd" ("Darbs — pilsoņu rota"), kas atveidots pret dārzu pavērstajā ēkas sānu fasādē.

Interesanti piebilst, ka vienu no šīs ēkas fasādes kompozīcijas dekoratīvajiem elementiem — ornamentālu laukumu starp un virs divām logailām kopā ar balkonu — 1908. gadā arhitekts E. Laube atkārtoja ēkā Miera ielā 27. Protams, ornamenta raksts Laubem bija pilnīgi cits. Reinberga namā tas saglabājis agrā jūgendstila līniju vijīgumu, kas caurauž stilizētu augu lapas un ziedus.

NAMS SKOLAS IELĀ 3. 1905

NAMS SKOLAS IELĀ 3. PAGALMA PUSES FASĀDES RASĒJUMS. 1905

A. Reinbergs cēlis arī Krimuldas baznīcas torni (1905), Igaunijas muižniecības kredītbankas ēku Tallinā (1902–1904), skolu Pērnavā (1902), Strenču psihiatriskās slimnīcas ēkas (1904–1906) un barona Vulfa muižu Taivolā Valgas rajonā, taču viens no impozantākajiem viņa darbiem bija "Vecrīga" — laikam gan lielākā un efektīvākā atrakcija grandiozajā Rīgas 700 gadu jubilejas izstādē 1901. gadā. Tā bija veselas viduslaiku pilsētas imitācija, kas atradās kanālmalā, tagadējā Kongresu nama vietā, un bija veidota pēc A. Reinberga projekta, izmantojot gan viņa paša enciklopēdiskās vēstures zināšanas, gan Dr. V. Neimaņa Rīgas senceltnu grafiskos zīmējumus.

"Vecrīgas" centrā atradās "Rātslaukums" ar stilizētu Rātsnamu, kas izskatījās tāds, kāds tas, iespējams, bija līdz 1749. gadam. Arī Melngalvu namam te bija vēl tīri gotiska fasāde. Dažas celtnes bija atveidotas pēc J. K. Broces skicēm, apkārtējo ieliņu (Kaļķu, Šāļu, Kungu) apbūve veidota romantiski stilizētas viduslaiku arhitektūras garā, bet visu apjoza mūri un torņi. Celtnes, protams, bija nedaudz samazināta izmēra butaforijas, taču izgatavotas tik meistarīgi, ka atstāja patiesa īstuma iespaidu.

Apmēram līdz 3 m augstumam šo ēku sienas bija sanaglotas no collu biežiem dēļiem, apsistas ar skaliņiem un apmetas, bet augstāk apmetums turējās vienīgi uz latām, skaliņiem un salmiem. Ar vadziņām apmetumā un krāsojumu ārkārtīgi pārlicenoši bija imitēti ķieģeļu mūris. Daudzu ēku apakšstāvos bija "īstas" iekšējās telpas, kurās atradās funkcionējoši krodziņi, bodītes vai izstāžu telpas. Visa "Vecrīga", kura tā laika naudā izmaksāja 27 000 rbļ., bija ne tikai teiksmaina pasaku valstība, bet arī tās autora nopietno un dziļo vēstures zināšanu romantizēti telpisks atspulgs. Līdz ar citiem pasākumiem tajā notika arī teatralizēti uzvedumi, kuros piedalījās gan "senlatvieši", gan renesanses, ampīra u. c. laikmetu kostīmos tērpti pilsoņi. Bija arī citas jautras izdarības, kas savu kulmināciju sasniedza 1901. gada Jāņu vakarā. "Vecrīga" eksistēja tikai vienu vasaru, bet vēl ilgi tā palika dzīvā un spilgtā nūdzinieku atmiņā.

ist der Bürgers Zierd" (Work is the jewel of the citizen). It is interesting to note that one of the decorative elements of composition on the facade — an ornamental space between and above two windows, together with a balcony — was repeated by architect E. Laube on a building at Miera ielā 27 in 1908. Naturally, the actual design was completely different, but in Reinberg's building it has retained the early Art Nouveau pattern with the typical undulated lines that always twine their way through leaves and flowers.

Reinberg also built the Krimulda church tower (1905), and the building for the Estonian Estate Credit Bank in Tallin (1902–04), the school in Pärnu (1902), the Strenču psychiatric hospital (1904–06), and the estate of Barron Wulf in Taivola, in the Valga district (Estonia). One of the most striking works of his was the "Vecrīga" complex (Old Riga) — most probably the largest and most effective attraction at Riga 700th anniversary exhibition in 1901. It was an imitation of an entire Medieval city, located on the shores of the canal, where the Congress Hall now stands, and was structured by A. Reinberg, using both his own encyclopaedic knowledge of history, and the graphic reconstructions drawn by Dr. W. Neumann.

In the center of "Vecrīga" there was a "Town Square" with a stylised Town Hall looking very much the way the real one had up to 1749. Melngalvu ("Black Heads") house was included with its former Gothic facade. A few buildings followed the sketches of the well-known historian J. Ch. Brotze; the surrounding little streets (Kaļķu, Šāļu, Kungu) were designed in a very romantic and stylised Medieval spirit, and everything was enclosed by walls and towers. All of the buildings, naturally, were fantasies with slightly smaller dimension than in a real life, but they were done in such an extraordinarily precise and meticulous manner that they left observers with a feeling of total reality.

The walls of these buildings, up to the height of approximately 3 meters were nailed together of boards that were an inch thick, covered with lath and plastered; above the 3-meter level the plaster was held to the frame only by straw. The architect had also achieved an amazingly realistic image of brickwork by means of paint alone. Many of the lower floors of the buildings displayed "real" interiors, which contained bars, stores, or exhibition halls and galleries. The whole of the "Vecrīga" exhibit, which in the currency of the day cost 27,000 roubles, was not only a fantastic fairytale world, but also a romantically realistic example of the very deep historical knowledge of the author. Along with other activities, the exhibition accommodated theatrical shows that included authentically dressed "ancient Latvians" in Medieval and other historically "correct" costumes, including the Renaissance.

There were also other interesting activities and performances that reached their peak in 1901, on St. John's Eve (23rd June). The "Vecrīga" exhibit lasted only one summer, but it has remained vivid and colourful in the memories of the residents of Riga for a very long time.

² Riga und seine Bauten. — Riga, 1903. — S. 281.

A very visible member of the unusually productive family of Riga architects of the late 19th and early 20th centuries was Edmund von Trompowsky (March 28, 1851, Riga – January 19, 1919, Riga). His creative legacy is significant not only thanks to its quantity, but to its quality as well. Following designs by E. von Trompowsky, more than 100 multi-storey brick apartment houses, factories and public buildings were built in Riga. Like all architects of his time, he also built many timber buildings, the exact number of which is still not determined.

During the years from 1871 to 1876, E. von Trompowsky studied engineering, but after that architecture, at Riga Polytechnic Institute, which he graduated from in 1878 with the

EDMUNDS FON TROMPOVSKIS

Neparasti produktīvo 19. gs. nogales un 20. gs. sākuma Rīgas arhitektu saimē redzama personība bija Edmunds fon Trompovskis (1851. 28. III Rīgā–1919. 19. I Rīgā). Viņa radošais mantojums ir ievērojams ne tikai ar kvantitāti, bet arī ar kvalitāti. Pēc E. fon Trompovska projektiem Rīgā uzcelts vairāk nekā 100 daudzstāvu mūra dzīvojamu namu, rūpnīcu un sabiedrisko ēku. Kā visi tālaika arhitekti, viņš cēlis arī daudzas jo daudzas koka ēkas, kuru skaits vēl nav apzināts.

No 1871. līdz 1876. gadam E. fon Trompovskis studēja inženierzinības, bet pēc tam – arhitektūru Rīgas Politehniskajā institūtā, ko absolvēja 1878. gadā ar būvinženiera grādu. Kādu gadu pastrādāja Vitebskas guberņā, pēc tam atgriezās Rīgā, piedalījās jūras dibena reljefa uzmērīšanā pie Daugavgrīvas un Tukuma-Ventspils dzelzceļa būves priekšdarbos, bet 1880. gadā atvēra savu būvtechnisko biroju. Tajā tapa ne tikai daudzu ēku, bet arī vairāku Rīgas priekšpilsētu rajonu

ĪRES NAMS PULKVEŽA BRIEŽA IELĀ 1. 1883

ĪRES NAMS TALLINAS IELĀ 6/10. 1896

KANTORA ĒKA TALLINAS IELĀ 6/10. 1899

ĪRES NAMS LĀČPLĒŠA IELĀ 17. 1896

pilsētībūvnieciskā plānojuma projekti. Vienlaicīgi E. fon Trompovskis bija vairāku apdrošināšanas sabiedrību taksators.

Viņa būvbirojā profesionālā brieduma skolu izgāja ne viens vien jaunākās paaudzes arhitekts. Piemēram, no 1907. līdz 1908. gadam – H. Pīrangs, bet 1909. gadā – H. Tīmers un G. fon Tizenhauzens. 1906. gadā pie Trompovska strādāja arī A. fon Hoīningens-Huens, kurš pēc tam izvērsa plašu būvdarbību Jelgavā.

Vārda tiešā un pārnestā nozīmē tālu redzama ir viena no pirmajām E. fon Trompovska lielajām celtnēm – Tizenhauzena Īres nams Pulkveža Brieža ielā 1 (1883). Šo viduslaiku pilij līdzīgo neogotisko ēku vainago vesels mežs dzeguļotu tornišu. Tie veido nepieciešamo izteiksmīgo siluetu ēkai, kas labi uztverama vairāku ielu satekpunktā.

degree of Civil Engineer. Subsequently, for some time, he was employed in the province of Vitebsk, and after that he returned to Riga, where he participated in the surveying of the sea floor near Daugavgrīva and in the preparatory work for the Tukums-Ventspils railroad, but, in 1880, he opened his own architectural office. This was the birthplace not only of many a building, but also of the planning projects for several of Riga's suburban areas. Simultaneously, E. von Trompowsky was the taxation official of several insurance companies. A number of following generations of architects went through a process of professional maturity at his bureau: for example, from 1907 to 1908, H. Pirang; in 1909, H. Tiemer and G. von Tiesenhausen. In 1906, an employee of von Trompowsky was A. von Hoyningen-Huene, who occupied himself with a rather wide-scale construction in Jelgava afterwards.

IRES NAMS SKOLAS IELĀ 13. 1901

Neogotikas tēma arhitektu interesējusi vairākkārt. Tā izmantota, piemēram, O. Erbes metālizstrādājumu fabrikas kantora ēkā Tallinas ielā 6/10 (1899). Šī vienstāva koka ēka atrodas blakus jau 1896. gadā uzbūvētajai, arī neogotiskajai divstāvu koka dzīvojamajai ēkai. Citu līdzīgas stilistikas piemēru Rīgas koka arhitektūrā nav.

Neogotiski ir arī daudzstāvu īres nami Lāčplēša ielā 17 (1896) un Tērbatas ielā 57 (1900), bet Dzirnau ielā 53 un Citadeles ielā 2 (abi 1898) fasāžu apdarē filigrānas vēlās gotikas detaļas

In both the literal and figurative meaning of the word, visible from a great distance is one of E. von Trompowsky's first large building – the Tiesenhausen apartment building at Pulkveža Brieža iela 1 (1883). This castle-like Neo-Gothic building is crowned by a whole forest of turrets. They form the obligatory expressive silhouette of the building on the cross-point of several streets. The Neo-Gothic theme had repeatedly been of interest to this architect. It has been utilized, for example, as the office building of the metal factory of O. Erbe, which is at Tallinas iela 6/10 (1899) This single-storey timber building stands next to the one built already in 1896; also a Neo-Gothic timber residential building, two-stories. No other examples of timber architecture in this style exist in Riga.

There are also several Neo-Gothic multi-storey apartment buildings – at Lāčplēša iela 17 (1896) and Tērbatas iela 57 (1900), but at Dzirnau iela 53 and Citadeles iela 2 (both 1898) the pattern of the facades is a creative mixture of filigree late Gothic-period details and elements of orders in the characteristic Neo-Renaissance manner. The building at Citadeles iela 2 belonged to E. von Trompowsky himself, hence, several spandrels are ornamented with triangles and compasses – the tools of the architect. Similar forms are to be found on the facades of buildings owned by other architects – R. Pflug's house at Valdemāra iela 4 (1877), and R. Schmaeling's house at Dzirnau iela 60 (1892). Perhaps these are also the symbols of the Free Masons.

All of these multi-storey buildings have 6 floors. Buildings as high as these were not constructed in Riga earlier, although, the height limit in building regulations was fixed at up to 6 floors only in 1902, decreasing the absolute height from 77 to 70 feet (21.3 m). The building at Lāčplēša iela 17 was the first 6-storey building in Riga. This was followed by several others, the authors of which were mostly E. von Trompowsky, K. Pēkšēns, and K. Felsko. Within the series of the earliest 6-storey buildings in Riga, works by E. von Trompowsky also include the apartment buildings at Antonijas iela 10 (1897), E. Birznieka-Upīša iela 11 (1898), Skolas iela 13 (1901), and Tērbatas iela 20 (1901). They have refined, detailed and richly ornamented Neo-Renaissance style facades, and the top (6th floor) is a mansard.

The Neo-Renaissance style is represented most widely in Trompowsky's work. In the core of the downtown, multi-storey apartment buildings in this style are found at Antonijas iela 12 (1895), Artilērijas iela 26 (1901), E. Birznieka-Upīša iela 20a (1900), Brīvības iela 146 (1902), Bruninieku iela 10 and 61 (1896 un 1900), Elijas iela 12 (1903), Ķertrūdes iela 62 and 67 (1896 and 1898), Marijas iela 10 and 12 (1896 and 1898), Stabu iela 20 and 86 (1901 and 1899), Valņu iela 4 (1896-98), and other places. Of similar style is the Riga Mutual Credit Society Bank at Jēkaba iela 2 (1893), and the Riga Latvian Craftsmen's Assistance Association building at Lāčplēša iela 25 (1901), which is more commonly known as the Old Daile Theater (for these purposes, the building underwent reconstruction in 1931, as designed by A. Krūmiņš).

IRES NAMS CITADELES IELĀ 2. 1898

mijas ar raksturīgajā neorenesanses manierē lietotiem orderu arhitektūras elementiem.

Ēka Citadeles ielā 2 piederēja pašam E. fon Trompovskim, tāpēc dažās dekoratīvās līnētēs viens logailām ievietoti cilņi, kas attēlo arhitekta darbarīkus – trīsstūri un cirkuli. Līdzīgi veidojumi ir arī dažu citu arhitektu personīgo namu fasādēs – R. Pflūga namā Krišjāņa Valdemāra ielā 4 (1877) un R. Šmēlinga namā Dzirnau ielā 60 (1892). Var būt, ka tas ir arī brīvmūrnieku simbols.

This same formal language of Neo-Renaissance, only in more conservative manner and with a much sparse usage of architectural detail, was utilized by E. von Trompowsky in the more distant suburbs of the city in the construction of simpler and smaller buildings, such as Brīvības gatve 276 (1896), M. Nometņu iela 43 (1887), or Vienības gatve 32 (1894). However, a real palace, in the truest sense of the word, with a park surrounding the building, is the former rubber factory owner Mindell's villa at M. Nometņu iela 43 (1887) – perhaps the oldest brick dwelling house in all of Pārdaugava area. Unfortu-

Visiem šiem daudzstāvu namiem ir seši stāvi. Agrāk tik augstas ēkas Rīgā necēla, kaut arī ar būvnoteikumiem apbūves augstumu ierobežoja līdz sešiem stāviem tikai 1902. gadā, arī absolūto augstumu samazinot no 11 līdz 10 asīm (21,3 m). Ēka Lāčplēša ielā 17 bija pirmais sešstāvu nams Rīgā. Tam sekoja vairāki citi, kuru autori galvenokārt bija E. fon Trompovskis, K. Pēkšēns un K. Felsko. Šajā agrāko Rīgas sešstāvu ēku virknē ir arī īres nami Antonijas ielā 10 (1897), Ernesta Birznieka-Upīša ielā 11 (1898), Skolas ielā 13 (1901) un Tērbatas ielā 20 (1901). Tiem ir izņemtas un detaļām bagātīgi piesātinātas neorenesanses fasādes, bet sestais stāvs veidots kā mansards.

Neorenesanse Trompovska daiļradē pārstāvēta visplašāk. Pilsētas centrālā rajona daudzstāvu dzīvojamās ēkās šī stilistika izmantota Antonijas ielā 12 (1895), Artilērijas ielā 26 (1901), Ernesta Birznieka-Upīša ielā 20a (1900), Brīvības ielā 146 (1902), Bruņinieku ielā 10 (1896) un 61 (1900), Elijas ielā 12 (1903), Ģertrūdes ielā 62 (1896) un 67 (1898), Marijas ielā 10 (1896) un 12 (1898), Stabu ielā 20 (1901) un 86 (1899), Valņu ielā 4 (1896-1898) u. c. Līdzīga ir arī Rīgas savstarpējās kredītbiedrības banka Jēkaba ielā 2 (1893) un Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrības nams Lāčplēša ielā 25 (1901), ko visi lielākoties pazīst kā veco Dailies teātri (šim nolūkam ēku pārbūvēja 1931. gadā pēc arhitekta A. Krūmiņa projekta).

To pašu neorenesanses formu, tikai atturīgākā izpildījumā un ar skopāku arhitektonisko detaļu lietojumu E. fon Trompovskis izmantojis, nomaļākos pilsētas rajonos ceļot vienkāršākas un mazāka apjoma ēkas, kā Brīvības gatvē 276 (1896), Mazajā Nometņu ielā 34 (1901) vai Vienības gatvē 32 (1894). Savukārt īsta pils ar parku visapkārt bija gumijas fabrikas īpašnieka Mindeļa villa Mazajā Nometņu ielā 43 (1887) — laikam gan patī vecākā mūra dzīvojamā ēka Pārdaugavā. 90. gadu sākumā šis izcilais arhitektūras piemineklis pašvaldības ierēdņu bezatbildības dēļ pārvērtās drupās. 1999. gadā uzsākta tā atjaunošana.

E. fon Trompovskis cēlis arī daudzas Rīgas fabrikas. Apjoma un arhitektoniskās kvalitātes ziņā starp tām izceļas alus fabrika "Livonija" Maskavas ielā 231 (1898). Arhitekta celto koka ēku plašajā klāstā izteiksmīgākās ir Baložu ielā 26 (1903), Kalnciema ielā 25a (1899) un tā dēvētais Kapteiņa nams Balasta dambī 20/22 (1899).

EDMUNDS FON TROMPOVSKIS AR KUNDZI MARGARĒTU (MARGARETHE), MEITĀM IRĒNU (IRENE) UN MARTU (MARTHA) 1913. GADĀ

ALUS FABRIKA "LIVONIJA" MASKAVAS IELĀ 231. 1898

ĪRES NAMS KALNCIEMA IELĀ 25A. 1899

MINDEĻA VILLA MAZĀJĀ NOMETŅU IELĀ 43. 1887

20. GADSIMTA 30. GADU REKLĀMZĪMĒJUMS MINDEĻA GUMIJAS FABRIKAI MAZĀJĀ NOMETŅU IELĀ 43

"KAPTEIŅA NAMS" BALASTA DAMBĪ 20/22. 1899

ĪRES NAMS TĒRBATAS IELĀ 20. 1901

nately, this extraordinary architectural monument has turned into a pile of rubbish due to negligence of the local government. Renovation started in 1999.

E. von Trompowsky also built many factories in Riga. Regarding their spatial arrangement and architectural quality, the one that stands out is the brewery "Livonia", at Maskavas iela 231 (1898). Among the many timber buildings created by the artist, the buildings at Baložu iela 26 (1903), Kalnciema iela 25a (1899), and the so-called "captain's building" at Balasta dambis 20/22 (1899) are the most expressive ones.

The creative processes of this architect took place within the scope of both Eclecticism and Art Nouveau. His Art Nouveau buildings are very "pure" examples of the style, without any Eclectic addition. In the early phase of the Art Nouveau period, namely from 1900 to 1905, the work of several architects

ĪRES NAMS ALEKSANDRA ČAKA IELĀ 43. 1903

BIEDRĪBAS NAMS SKOLAS IELĀ 6. 1913

combined rhythmic Eclectic compositions with the ornamental decorations fitting into the Art Nouveau mode. The architecture of Trompowsky, however, preserved the formal language of Eclecticism, but the composition of the volumes of buildings came alive – they are much more dynamic and more cognizant of the plans of buildings with comfortably arranged inner areas. The decorative elements are also more integrated into the architectural basic form. This feeling and expression, so close to the principles of Art Nouveau, are reflected in the buildings at Alauksta iela 4 (1902), Avotu iela 68 (1904), and, to a certain extent, at Aleksandra Čaka iela 43 (1903). Only in the small building at Čiekurkalna 6. šķērslīnijā 8 (1902) we find a few Art Nouveau decorations in the rhythmic composition of the facade.

ĪRES NAMS MARIJAS IELĀ 10. 1896

Arhitekta radošā darbība noritēja gan eklektisma, gan jūgendstila periodā. Viņa celtās jūgendstila ēkas ir "tīri" šī stila paraugi, bez eklektisku kompozīcijas paņēmieni vai vēsturisko formu piemaisījuma. Raksturīgi, ka jūgendstila agrās fāzes laikā – no 1900. līdz 1905. gadam, kad vairāku arhitektu izpildījumā parādījās pēc vienmērīgi ritmiskās kompozīcijas paņēmiena eklektiskas, bet ornamentālā rotājuma ziņā jūgendstilam pieskaitāmas celtnes, Trompovska daiļradē jūtama pretēja tendence. Viņa arhitektūras detaļās saglabāja eklektisma izteiksmes līdzekļu paleti, bet ēku apjomu kompozīcija it kā atdzīvojās, kļuva dinamiskāka un ērtai iekštelpu plānojuma struktūrai vairāk atbilstoša. Arī dekoratīvie elementi vairāk integrēti arhitektoniskajā pamatformā. Šī jūgendstila strukturālajam principam pietuvinātā izjūta atspoguļojas, piemēram, ēkās Alauksta ielā 4 (1902), Avotu ielā 68 (1904) un zināmā mērā arī Aleksandra Čaka ielā 43 (1903). Vienīgi nelielajā ēkā Čiekurkalna 6. šķērslīnijā 8 (1902) vienmērīgi

ĪRES NAMS CĒSU IELĀ 43. 1910

ĪRES NAMS TĒRBATAS IELĀ 28. 1912

ĪRES NAMS DZIRNAVU IELĀ 37. 1908

ritmiskajā fasādes kompozīcijā iepīti atsevišķi jūgendstila dekoratīvie motīvi.

Starp 1904. un 1908. gadu, kad no Rīgas būvmākslas skatuves jau bija pilnīgi nogājis eklektisms, pieklusa arī E. fon Trompovskis. Šajā laikā viņš neuzcēla tikpat kā neko arhitektoniski nozīmīgu, bet 1908. gadā parādījās īres nams Dzirnavu ielā 37. Tas ir izcils racionālistiskā jūgendstila darbs. Eleganti līdzsvarotajā, bet asimetriski kompensētajā fasādē nav nekādu ornamentālu rotājumu. Māksliniecisko izteiksmību nodrošina spēcīgā apjoma plastika, siluets un apdares materiāli — apmetuma faktūru variācijas un krāsainu keramikas flīžu ielikumi. Ēkas veidols ir tuvs latviešu nacionālajam romantismam. Ēka ilgu laiku tika slikti uzturēta, nokļuva būvtehniski pavisam bēdīgā stāvoklī, un 1999. gadā to nācās nojaukt. Tās vietā uzbūvētās jaunās dzīvojamās ēkas fasādē (arhitektu birojs "Sarma & Norde") visumā saglabāta E. fon Trompovska celtnes fasādes kompozīcijas shēma un pat pārnestas atsevišķas autentiskās apdares detaļas (keramikas flīzes).

20. gs. pirmās desmitgades beigās arhitekta darbība jūtami aktivizējās. Ap šo laiku viņa izpildījumā parādījās vesela virkne racionālistisku jūgendstila darbu, kuru vainagojums ir īres nami Cēsu ielā 43 (1910) un Tērbatas ielā 28 (1912). Ēkas zelmini Aleksandra Čaka ielā 44 (1911) rotā milzīga kartuša ar uzrakstu "Labor omnia vincit" (Darbs rada visu) — gandrīz tāda pati kā Elizabetes ielā 23 (1903, arhitekts H. Hilbig). Nav, protams, izslēgts, ka šo ēku arhitektoniskā veidola tapšanā savu roku bija pielikuši meistara līdzstrādnieki — jaunākās paaudzes arhitekti, kas darbojās viņa būvbirojā. 1913. gadā E. fon Trompovskis izstrādāja arī pirmo projektu žīdu kluba un biedrības namam Skolas ielā 6 (1913), kuru uzcēla nedaudz pārveidotā variantā P. Mandelštama vadībā.

Meistara radošajam garam un profesionālajai izjūtai acīmredzot tuvāka tomēr bija eklektisma akadēmiski klasiskā arhitektūra. Tāpēc ap 1910. gadu, kad modē nāca retrospektīvais neoklasicisms, arhitekts nepievērsās arī tam, bet radīja vairākas ēkas romantiski pārveidotā itāļu, franču vai vācu neorenesanses garā, kā, piemēram, Blaumaņa ielā 6 (1912), Elizabetes ielā 69 (1910) un Ģertrūdes ielā 77 (1910).

E. fon Trompovskim un viņa daiļradei līdz šim nav tikusi vēlēta īpaša uzmanība, taču viņš ir viens no tiem, kas sevi pilnībā ziedoja Rīgas pilsētai.

Between 1904 and 1908, when Eclecticism had completely disappeared from the stage of architecture in Riga, E. von Trompowsky became silent as well. During this period of time, he built almost nothing that had any architectural significance, but, in 1908, an apartment building appeared at Dzirnavu iela 37. This building is an above-average example of rationalistic Art Nouveau. The elegantly balanced, but asymmetrically composed facade has no ornamental decorations. Artistic expression is ensured by a powerful plasticity of volume, silhouette, variations of the materials used for the finish, and insets of colorful ceramic tile. The shape of the building is close to that of Latvian National Romanticism.

The building was poorly maintained for a long time and ended up in a very poor condition indeed. In 1999 it had to be torn down. A new residential building has been put up in its place, and the facade of that structure (architectural firm of "Sarma & Norde") has more or less maintained the compositional scheme of the original building by Edmund von Trompovsky. A few of the authentic building elements (ceramic tiles) from the older structure have been incorporated into the new one.

At the close of the first decade of the 20th century, the productivity of this architect emerged again. Around this time, a whole series of his works in the rationalistic Art Nouveau style appeared, the crown of which are the apartment buildings at Cēsu iela 43 (1910) and Tērbatas iela 28 (1912). The building at Aleksandra Čaka iela 44 (1911) has a pediment that is decorated by a giant cartouche with the heading "Labor omnia vincit" (Work creates all). Similar heading is on the pediment of the building at Elizabetes iela 23 (1903; architect H. Hilbig). Certainly, it is not impossible that the development of the architectural form of those buildings' came about with the help of some of the master's colleagues – the architects of the new generation who worked in his office. In 1913, E. von Trompowsky also developed the first project for the Jewish club and Association building at Skolas iela 6 (1913), which was built in a somewhat altered form under the supervision of P. Mandelstamm.

The creative spirit of the master, as well as his professional intuition obviously were more closely tied to the academically classical language of Eclecticism. Hence, around 1910, when retrospective Neo-Classicism emerged, the architect did not turn to this trend, but, instead, created several buildings in a romantically transformed Italian, French, or German Neo-Renaissance expression, for example, the buildings at Blaumaņa iela 6 (1912), Elizabetes iela 69 (1910), and Ģertrūdes iela 77 (1910). E. von Trompowsky and his art have not, up to now, been accorded any great attention to, however he is one of those who was completely dedicated and gave himself to the city of Riga.

RĪGAS JŪGENDSTILA ARHITEKTI

20. gs. sākuma krasais lūzums arhitektūras stilu attīstībā nevienas pilsētas apbūvē neiezīmēja tik uzskatāmus vaibstus kā Rīgā. Pilnīgi pārveidojās bijušo priekāpilsētu veidols. Desmitiem jūgendstila ēku parādījās arī Vecrīgā.

RIGA'S ART NOUVEAU ARCHITECTS

The abrupt break in the development of architectural styles which took place at the beginning of the 20th century was much more obvious in Riga than in any other city. The former suburban parts of the city underwent a total change. Dozens of Art Nouveau buildings appeared in Old Riga as well.